

K1

۱۱-۴۸

۱۱۴۱۲۴
Kolliba

نومیر

۲۰ ذوالحجہ ۱۳۲۵

۱۰ غنوار ۱۹۰۸

۱۹۰۸

پنجشنبه

اون بیش کونده برچققان ادبی فنی سیاسی مجموعه در

شورا

اورنبورغده کاروان سرای مسجدی

«شورا»

مجموعه نك بابلری اوشبو ترتیبده بولنور :

- (۱) مشهور آدمار و الوغ حادثه لر . بو بابده ایسکی ویکیلردن برزیووک آدمنک ترجمه عالی درج اولنور ، پادشاهلردن بحث ایدلندیگی وقت مملکتلرینک قسقه چه جغرافییه و تاریخی سویله نور .
- (۲) مقاله لر . بو بابده ادبی ، تاریخی ، اجتماعی مقاله لر بولنور .
- (۳) تربیه و تعلیم . بو بابده حفظ صحت ، تدبیر منزل ، تعلیم ، مکتب و مدرسه ، شاگرد و معلملرگه دائر بندلر یازلنور .
- (۴) کشفیات و اختراعات .
- (۵) متنوعه . مملکت ایچنده و طشنده اولان هر تورلی خبر و معلومات یازلنور .
- (۶) تقریظ و انتقاد . یغی چیقیش اثرلر (کتاب ، رساله و غزته هم ژورناللر) حقنده معلومات ویرلور .
- (۷) اجمال سیاسی . روسیه نك ایچنه و طشنده اولان ایکی هفته لك سیاسی حاللر قسقه لک ایله بیان ایدلنور .
- (۸) مراسله و مخابره . سوال جوابلر و هر تورلی مکتوبلر یازلنور .
- (۹) حکایات . اشعار . لطائف و مقاللر .

ناشرلری : محمدشاکر و محمد ذاکر رامیفلر . محرری : رضاء الدین بن فخرالدین .

آبونه بدلی : ییللق دورت روبله - ۶ آیلق ۲ روبله ۲۰ کاپک .
«وقت» ایله برگه آلوچیلرغه ییللق بدلی ۳ روبله ، ۶ آیلق ۱ روبله ۸۰ کاپک .
اجنبی مملکتلر ایچون بر ییللغی ۱۰ فرانق .

آدرس : Оренбургъ , редакция «ШУРО»

آبونہ بدلی:

سنہ ۴؛ آلتی آبلق ۲ روبلہ در.

« وقت » برلن برگہ، آلوچیلارغہ:

سنہ ۷، آلتی آبلق ۳ روبلہ ۸۰ کاپک در.

شور

آدرس:

Редакция « ШУРО » Оренбургъ ————— Rédaction du « Chouro » Orenbourg

اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان علمی وادبی مجموعہ در. نومر ۱ № ۱

مسلك و مقصد

حق تعالانک یاردهی ایله اوشبو « شوری » مجموعہ سنی بازارغہ و ترتیب ایدرگہ کرشدک. « شوری » ننگ مسلکی ایسه کوچی یتدیکی قدر روسیه اسلا، لرینک سعادتلری حقنده خدمت ایتمکن عبارت اولوب، مقصدی ده او قوچیلر فی رضا ایدر ایچون ثبات و غیرت کوسترهدکدر.

« شوری » ملتنی علملی، معرفتلی ایتمک حقنده مشورت مجلسی اوله چقدر. ایستدیکی کسه اوشبو مجلسده سویلر و ایستدیکی آدمده دنگلار. اگر بر طرفدن محترم ادیبلر، محرران ادبی، علمی، فنی مقاله لر یازوب طورسلر و ایکنچی طرفدن ده استفادہ گه محتاج ذاتلر کورگملنوب اوقور اولسلر « شوری » اوزینک مسلکی اوزرنده مقصدینه ایرشمش اولور.

شخصیاتدن و غرضلردن صاف اولمق شرطی ایله، ملت منفعتی آرزوسیله یازلمش مقاله و فکرار ایچون « شوری » بیتلری هر وقت آچیکدر. قاعدهسی ایله اولان انتقادلر فی « شوری » تشکر ایله قبول ایدر و بویله حقوقدن کندیسی ده مستفید اولور.

ومن الله التوفيق.

رضاءالدين بن فخرالدين

قارغالی شاعری مرحوم صبغت الله حاجی گه یازغان بر مکتوبمندن

قطعه

(ترك لهجه سن تقلید قیلب ماتاشقان چاقلارنڭ یادکاری بولسون .)

.....

افندیم حضرتنه عاجزانه
 بو تقدیم ایندیکم شو بر فسانه
 تلاد کلک عبد عاجزیدر
 حصول حرث فکر ناچیزیدر
 نقوش علمدن خالی مئالی
 خطا اولماز اگر دیرسهم مثالی
 هنوز کلمش جهانیه بر صبیدر
 ادیبیلر درکچنده برغبیدر
 حجابندن دوشوب افغان و زاره
 قبول ایتهدی کیم درکاهه واره
 ولکن اولمادی اول رسمدن شاذ
 که عادتدر صبیلر کورمک استاذ
 عزیزمت ایلدی سوز کدازله
 سنڭ درکاهگه عجز و نیازله
 صولار ایتیزسه درکه لطف عالی
 صباوت مهذنه یتمش نهالی .

دردمند .

۱۸۸۴ سنه

ای محروم!

(اوز لهجه مزده)

فانچه طارتساڭ ای محروم سوزنی چیت تل سیننه
 تل یاصالماس گرتوغان سوز یاتماسا اوز ایینه !
 آلساڭ آل «سوز» لرنی چیتدن «حرف» لرگه بیرمه یول
 کرتمه بر چیت لهجه دن «حرف» لهجه مز ترتیبنه
 «حرف» لر تبدیل ایتب چیت لهجه دن آلاماق «ادات»
 بل مساویدر بنای روحه مز تخریبنه
 تل وجود سوز لر بدندر صرفی و ترکیبی - روح
 مقصدک گر خیر ایسه قوی تیمه تل ترکیبینه !

سوت ایمشکان همدیدر فان انیسمدر تلم
 جان بیرب کونهم هریم وصلدن تخریبینه
 مدعیلر رده گر یتیمسه سوزم دلیل
 توککنم کوز یشلرم یتسون آلا تاءدیبینه

کرشن اینلکله ده یافساڭ برقرا تن بولماس آق
 انچی آلماسلاردا بولماس زشت روغا زیب رو
 «بولسا آق بارماقلارڭ نچکه فولاغڭ آل قولاق
 آلتون آلقاسزدا سین کورکم یوز وکسزده صلوه» (*)

تل وانب «تیل» لرنی قانداڭ ، برطانب کورنیندی تم:
 بیرگانڭ بر بولغانق صو صالغانڭ واتق سبو !
 قوی طبیعت حکمن ایتسون - شول تکامل، شوندا یه م ..
 کو نکانڭ بلکم «دلیل» در ؟ .. باق دلیل: آلدکن ... بوا
 دردمند

(*) ایکی مصراع شیخ سعدی دن آلمشدر.

مشهور آدملر

وبیوک حادثه‌لر

جعفر بن عبدالله (آلماس بن ساکی)

(۲۳۲ هـ - ۹۳۳ م)

بو کیسه بابالر مز واصلهز اولان بلغار خلقینگ پادشاهلرندن اولوب، الك ایلک مرتبه اوله رق مملکتهده رسمی صورتده اسلام دینی نشر ایلمشدر. آناسی ساکی، مجوسیت اوزرنده یاشاب وفات اولدیغی حالده آنسک یرینه بلغار تختنه چیقدیغنده آلماس، مسلمان اولدش واسهینی ده «جعفر» دیه آنامشدر.

تاریخ ضبط ایده باشلادیغی کوندن بیرو اوشبو مملکتده ترک قومی طورر ایدی. فقط اوشبو ترکلر قوم و قبیله‌لری ویا که سیامت جهتلری ایله فین، اسکیت، سارمات وغیری بو کبی مختلف اسملر ایله یوررلر ایدی. دورتنچی قرن میلادیده اوشبو قوملر ننگ اوستلرینه آتیلا اسمنده اولان قهرمان پادشاه قومانداسنده اوله رق (۱) مشرق طرفندن هونلر کلدیلر وبتون مملکتنی ضبط ایتدیلر. بوندن سوک هونلر ترک اسمیله و آنلردن ایلک اولان ترک قوملری ترکیچه «صاقلق» سوزندن آلمش اواسه کک «صاقلاب» دیه معروف اولدیلر (عربلر بونی - صقاب - صورتنده

(۱) محیط المعارف، بونک اصل اسمی «اتل» اولدیغی بیان ایلر. «اتل» بیلغهسی اسمیله مناسبتی وارلغی آشکارد.

بازارلر و کندی لسانلری قاعده سیله - صقالبه - دیه جمع هم ایلرلر). هر بری ترک قومی اولدیغی مناسبتله یرلی قوملر ایله چیتدن کلمشدر دن کوبلری بر یریه اختلاط ایدوب بولغانوب بتمشلردر. یرلی خلقلر اعتباریله بو قوملره «صاقلاب» و هونلر اعتباریله «ترک» دیدیکلری کبی بر یریه قاتشدقلری جهتدن «بلغار» دیه یورتور اولمشلردر. ایشته آلماس بن ساکی باخود جعفر بن عبدالله اوشبو «صاقلاب» باخود «بلغار» خلقلرینگ بیوک حکمدارلرندن ایدی.

ایسکی بابالر مز اولان بلغار قومی آراسنده نه سبب ایله وفانغی تاریخ اسلام ظاهر اولدیغی حقنده قولمزدده آچیق معلومات یوقدر. فقط اصحاب کرام عصرده ایران دولتی ضبط ایدلر یکنندن سوک ترکلر اسلاملره کورشسی اولدقلرندن اسلام عالمی ایله اختلاط ایتدیکلری و بوسبیدن ده اسلام قبول ایتدیکلری معلومدر. ترکلرنگ مسلمانلر ایله قاتشمقلری و اسلام قبول ایتدیکلری پک مقدم اولدیغندن ترکلر آراسنده پک بیوک عالملر، سیاسی آدملر بتمشدر. ۳۵۶ تاریخده وفات اولان ابوالفرج الاصبهانی ننگ «اغانی» سنک معروف شاعرلردن بر خیلیسی ترک قومینه منسوب اولدقلری آکلاشلور. ۲۵۵ تاریخده وفات و عرب عالملرینگ ک بیوکلرندن اولان جاحظ، ترکلرنگ فضیلتلرینی سویلاب مطبوع نسخهسی ۵۳ بیتدن عبارت، بر رساله یازوب وزیر فتح بن خاقان اوزرینه هدیه ایلمشدر. اگرده عراق و خصوصاً «بغداد» و «بصره» لرده

بیارلمش هدیلهر تابشرلدی. خلیفه، پادشاهنک
رجاسینی قبول ایدوب ندیر الحزمی نك آزادلیسی
اولان سوسن الراسبی نام ذات ریاستنک بلغارغه
برایلچی هیئتی کونرددی .

بز (ایلچی هیئتی) ۳۰۹ تاریخ ۱۲ نچی
صفرده (میلادی ایله ۹۲۱ نچی بیل ۸ نچی ایون)
بغداددن سفر ایدوب، بحارا و خوارزم آرقلی
بلغارغه واردق. برتاولک قدر مسافه قالدیغنده
بلغار پادشاهی بزگه اوز قول آستوننک اولان
دورت پادشاهسینی، اوغلی و قارنداشلرینی قارشو
بیاردی. بونلر بزنی ایکمک، ایت، تاری ایله
قارشو آدیلر و بزنگ ایله برابر یوردیلر. ایکی
فرسخ مقداری یر قالدیغنده پادشاه اوزی هم
بزگه قارشو کلدی و بزنی کوردیکی ایله آتندن
توشوب شکر سچسی قیلدی (بو یله اشلرینی
اوگرتوب طور و چیلر اولدیغی بیلنه در) و بیکنک
اولان کموش تنکه لرینی اوسته زگه ساچدی .

بلغارغه ینوه ز ۳۱۰ تاریخ ۱۲ نچی محرم
(۹۲۲ میلادی ۸ نچی مای یکشنبه کون) ده
اولدی. خوارزمین بلغارغه یتمش کون یوردک.
(بغداددن بلغارغه تمام اونبر آی یورکان اوله
لر) . حاضرلنمش چادرارده چهارشنبه کون گه
قدر (۱۵ نچی محرم اولسه کرك) طوردق،
بلغار میلککنده اولان پادشاهلر و بیوک آدملر،
خلیفه نك مکتوبنی دگلار ایچون هیولایلر. پنجشنبه
کون اولدیغنده تیونلر مزی چیشدک، خلیفه
طرفندن هدیله ایدوب بیارلش ایار ایله آتنی
ایاراب، پادشاه باشینه چالمه اورادق، اوستنده
خلیفه لر دستوری بوینچه قاره کیوم کیدردک .
شوندن صوگ بن خلیفه نك مکتوبنی چیقاروب
اوقورغه باشلادم. حرمت یوزندن پادشاه آیاق
اوزره باصوب طوردی. بوندن صوگ وزیر

ترکر بیوک اورنلر اشغال ایتمه لر ایدی،
جاظ کبی علم دکیزی بو طوغروده حرکت
ایتماز ایدی. ایشته «بلغار» خلقینک دین مبین
اسلامنی قبول ایتمکلرینه اوشبو یرلرده اولان
ترك اکبری سبب اولمشدر. زیرا بونلر نك
بلغار و خزرلر ایله قاتشوب و خطلر یازشوب
طور دقلرنده شبیه اولنماز.

هر حالده جعفر اسلامنی قبول ایتدیکی
صوگ اوشبو وقتنک خلیفه سی اولان المقتدر
بالله ابوالفضل جعفر بن المعتضد بن الموفق
بن المتوکل بلغارغه بر ایلچی هیئتی بیارمشدر.
اوشبو ایلچی هیئتنده کاتبک خدمتنده اولان
احمد بن فضلان بن العباس بن اسد بن حماد
اوشبو طوغروده بر سیاحت نامه یازمشدر.
بو کونده اوشبو سیاحت نامه نسخه سی تابلماز
ایسده یاقوت حموی چوق یرلرینی اوزینک
«معجم البلدان» نام کتابنه درج ایلامشدر.
بناء علیه ابن فضلان خبرلرینک جعفر گه
منا سبتلی اولان قسمنی «معجم البلدان» دن آلوب
بویرده ترجمه ایتدک. ابن فضلان دیپور :

«صافلاب» پادشاهی اولان آلماس بن
سلکی (سلکی) بیاکوار طرفندن دین اوگره
توچیلر، نلسکنک مسجدر و منبرلر بنا ایدوچیلر،
دشماندن صاقلانورلق ایدوب قاعه صالوچیلر
کوندرکه صواب یازمش مکتوب امیر المؤمنین
المقتدر بالله اوزرینه تابشرلدی. مکتوبنی
کتوروچی و پادشاه ایچون ایلچیلک خدمتنی
ایدوچی کیمسه ندیر الحزمی ایدی (بو کیمسه
یاسودا ایله یاکه بالقصد اوشبو اش آردندن
بغداددن بلغارغه وارمش کیمسه اولسه کرك)
بن پادشاهنک مکتوبنی اوقودم. همده پادشاه
طرفندن خلیفه و معتبر ذانلر، فقها و معلملر گه دیه

ده : اللهم اصلح عبدك و خليفتك جعفر الامام
المقتدر بالله امير المؤمنين ديه اوقومق حقدده
مشرق و مغرب كه امر تاراندى!« ديدم . خان :
« اويله ايسه نيچوك دعا قىلورغە
يارار؟ » ديدى . بن اوز اسمك و آناك
اسمىنى آيتوب دعا قىلورلر » ديدم .
پادشاه : « بنم آتام كافر ايدى ، كافر و قتمده
فوشلغان اوز اسمىنىڭ دە آيتولنوينى ايسته مە ،
مولام امير المؤمنين اسمى نيچوك؟ و آناك اسمى
ايله اوزمنى آتاسام يارارمى؟ » ديدى . بن :
امير المؤمنين اسمى جعفر در ، شول اسمنى اوز
كە و پىرسەك ياريدىر » ديدم . پادشاه . « اويله
ايسه بنم اسم جعفر و آتام اسمى عبد الله
اولسون! » ديدى . بوندىن صوك خطبه دە :
« اللهم اصلح عبدك جعفر بن عبد الله امير بلغار
مولى امير المؤمنين » ديه دعا قىلنور بولدى .
ابن فضلان سوزلرئىن بو وقتدە بلغار
مملكئىدە بو كونكى گرمانىه روشندە ككوب
پادشاهلقلر اولوب ، جملەسىنىڭ اوستوندە بلغار
پادشاهى اولدىغى هم دە خىلى مدنيتلى و تربىهلى
بر قوم اولدقلرى آكلاشلور . جعفرنك ياشى
وقىافتى ، خاتونلرى و بالالرى حقدده دە احتمال
كە ابن فضلان بر قدر معلومات و پىر مشدر ،
فقط اصل سياحت نامە الله بولنمادىغى سببلى
بو طوغرودە خبر آلورغە منبع يوقدر .

جعفرنك قانغى يلدە وفات اولدىغى معلوم
اولماسە دە مورخلرنك اسنادلرى اولان مسعودى
اوزىنىڭ « مروج الذهب » نام تارىخئىدە
(ج ۲ بىت ۱۲) ھجرى ايله ۳۳۲ نچى يلدە سلامت
ايدىكنى و اوغلىنىڭ دە حج گە واروب « بغداد » غە

حامد بن العباس مکتوبىنى اوقودم ، پادشاه ھميشە
آياق اوستوندە طوردى ، حالبو كە كنديسى
زور و آغر گودەلى آدم ايدى . پادشاه آدملىرى
بزلرگە ككمش تنكەلر ساچدىلر . بوندىن
صوك بز اولاشور ايچون ھدىه لىرمزنى چىقا
ردق . اوزلرېنىڭ عادتلرى موجىنچە خاتونى
پادشاه يانئدە اوطور مشيدى ، بز آكادە خلعت
كىورتدك . صوكرە چاقورلرېنە كورە بز پادشاه
قەسېنە واردق ، اوڭ طرفدە پادشاهلر اوطور
مشلر ايدى ، امرى بوينچە صول طرفېنە
بزلر اوطور دق . بالالرى ، قارشو سئدە
اوطور دىلر . اوزى بىر يالگىزى رومى اطلس ايله
پردە لئەش اوطورغچ اوزرنك ايدى . صوراوى
بوينچە قزدر مش ايت كتوردىلر . پادشاه پچاق
آلوب اوچ مرنە كىسوب آلوب اوزى آشادى ،
بوندىن صوك كىسوب ايلچى اولان سوسن گە
ويدى . ھەركىم گە برر برر كىسوب و يردى .
پادشاه طرفندىن لقمە و يىرلىگان بر كشى گە
كچكئە مائى كتوروب طورلر ايدى . پادشاه
طرفندىن لقمە و يىرلماى طوروب ھېچ كىم طعام
گە قول صوزمادى ، رىسلرى شوپلە ايمش .
ھەركىم اوز مائىدە سئدىن اوزى گنە آشادى ،
آرتوب قالغان نعمتلرنى اوزلر مزغە آلوب
قايتدق . آش تمام اولدىغى صوك پادشاه ايچار گە
صورادى . سچو ديدىكلرى ايچملىكنى كتوردىلر .
(قەز ياكە آبران اولسە كرك) .

بز كلمازدن مقدم خطبە دە « اللهم اصلح الملك
بيلكوار ملك بلغار » ديه دعا ايتەلر ايكان .
بز : « ملك ديه الله تعالا گە گنە آيتولنە در ،
بوپلە سوزنى خصوصا منبردن طوروب غىرلرگە
آيتور گە يارامى ، سئىڭ مولاك امير المؤمنين خطبە

کلیکنی خلیفه المقتدر طرفندن مذکور شهزاده گه
طبل ایله علم ویرلدیکنی بیان ایلامشدر.

اوشبو بیوک حادثه که ۱۳۱۰-۱۸۹۲نچی
یل ۱۲نچی محرم ۲۵نچی اییولده هجری حساب
ایله بر بیگ ییل تمام بولدی. روسلر اوز
آرالرینه رسمی صورتده خریستیانلق کردیکینه
طوقز یوز ییل طولدیغی وقت، بونک یادکاری
ایچون زور بایراملر ایتدیله وبتون ملتله بونک
حسلری فوزغالوب، برجان و برتن اولارق
شادلقار کوستردیلر، ژلادیمیر گه دعالر
ایتدیله واسمینه نشانلر قویدیله. اما بزلر جعفر
حقنه نه کبی مکافاتده اولندق؟ باشقه قوملرده
اولسه ایدی هر بر شهرده جعفر اسمینه تاغلا
مثالنده مکتب و مدرسه لر بنا ایدرله ایدی،
فقط بزده بویله بر حالنک ازومنی و علم روح
جهتجه اوله جق فائده سنی ده بیلوچیلر آزدر.
اوشبو سبیدن آرازغه رسمی صورتده
اسلام دینی کروپ تارالدیغینه بیگ ییل تمام
اولدیغنی بزلر بیلاما اینچه ده قالدق.

کیله چکده، بلغار خلقی، وبلغار عیلمکنی
حقنده، وعموما بومملکنده گی ایسکی زمان
مسلمانلری، حقنده ابن بطوطه سیاحت نامه سی
وغیر لردن مهم شیلر ترجمه ایدلنوب یازلنه چقدیر.

روس ادبیاتی

وطنداشلر مز اولان روسلر نك ادبیاتی
حاضرنده پك كيك، روس تیلنده یازامش
ادبیات و فن کتابلری پك کوبدر. بر تیلده
ادبیات، فن و درس کتابلری وجوده کینترمک
ایچون باشدهغی وقتده اک یکل طریق، ادبیاتی
مکمل اولان باشقه تیللردن ترجمه ایتمک اولدیغندن،
بزگه ده روس ادبیاتی حقنده فکر و معلومات
حاصل ایتمک لازمدیر. مثلا: روسجه دن اوز
تیله زگه نیندای کتابلر و کیم اثرلرینی ترجمه
ایتمک فائلی و اول محررلر نك مسلکلی نه دن
عبارت اولدیغنی بیلامک ایچون هیچ اولمازسه
روس محررلر نك اک مشهورلرینی طانیمق،
اثرلری و مسلکلی حقنده معلومات صاحبی
اولوق لازمدیر.

بو خصوصده مجموعه مزده، اولدقجه نصقه،
لکن ترتیبلی بر روشده معلومات بیره بارر
ایچون مستشرقه فاضله گلنار خانم نك «روس
ادبیاتی» اسملی رساله سنی رهبر طوتونی موافق
کور دک. بذاعلیه مجموعه مزنی ترتیب ایله
اوقوچیلر روس ادبیاتنده اهمیتلی خدمتلری
کوریلوب، اسملری مشهور اولان: قانتهمیر،
لومونوسف، درژاوین، فون ویزین، قارامز

اسملى بر پاپاس کلیسا کتابلرینی توزه ترغه باشلادی. مسکاوده تورلی اجنبی اشچیلری هم اهل صنعت و فن هندسه ارباندن مرکب اوز آلدینه بر محلہ یاصالمشدر. تسار بالذات اوزی یگی چغارلغان نرسه لرنی آغله یباروب، مدنیت طاراتور ایچون «کیف» شهرندن بر نیچه عالم راهبلرنی مسکاوگه آلدرتدی. یاوروپا غه امثالاً عسکرگه، حکومت اداره سینه، صنعتلرگه و تجارتکه دائر یگی نظاملر قویوب، طاش باصمه ایله برنجی مرتبه غزته چغاروغه اذن ویردی. بوندن باشقه «فریزانیچ» اسملی بر مؤلفنک تقدیم ایتمش اولدیغی «پولیتیکه» اسملی اثرینی حسن قبول ایدوب، بو صنعت و بصیرت صاحبی مؤلفنک نصیحت لرنندن فائده لنگه باشلادی.

۱۶۶۴نجی ییلده تسار آلکسی کیف دن «سیمپون پولوتسکی» نامنک بر راهبنی آلدنر توب اوغلی تسار «فیودر» نك تربیه سنی شوکارغه طاپشردی. اول وقت غه قدر بوندای حالنک هیچ ایشتلگان یوق ایدی.

(بو «سیمپون پولوتسکی» حقنک کله چک نومرده یازیله جقدر.)

« قلم »

بن، دیپتریییه، هراسقوف و پتروف، ژوقو فسکی، باتیوشقوف، قریلوف، پوشکین، غریبویه دی، لرمونتوف، قولتسوف، غوغل، غونچاروف، تورگه نییف، استروفسکی، تولستوی، (چه خوف، غورکی) کبی محررلر، شاعرلر وادیبلر حقنده، اجمالا اولسه ده، بر فکر حاصل ایده چکلر در.

§

مدنیت و ترقی جهتنجه یگی روسیه نی اسکیسندن قطعی صورنده آیرغان زمان، بیوک پترنک حکومتی (۱۶۸۹—۱۷۲۴) زما نیدر. روس مدنیتی نك تاریخنده بو زمان «دور جدید اصلاحات» دیب آنالمقده در. فقط هر نه قدر تدریجی اولسه ده بو اصلاحات دورینک مقدمه لری اولدن حاضر لنوب کلمکده ایدی. روسیه اوچنچی «ایوان» زماننده غربی یاوروپا غه یقینلا شورغه باشلادی. دور دنجی «ایوان» نك حکومتی زماننده (۱۵۶۴) کتابلر باصلورغه باشلاندى. دور دنجی «ایوان» نك و باخصوص «بوریس غودونوف» نك سراینده بر چوق انکلیز، فرانسوز و نیمه سلر وار ایدی. ایلچیلر، طبیبلر و سائر هنر اربابی مسکاوده حکمدارنک حمایه سینه نائل بولالر ایدی. تسار «میخایل» نك حکومتی وقتنده چیتدن کیلگان هنر و صنعت ایه لری هم اشچیلرنک عددلری دخیده آرندی. تسار «آلکسی» زماننده یالکز کتابلر باصوغه دوام ایتوگنه دگل، حتی «نیقون»

حج حقنده معلومات

(فتح الباری، فتح القدير، العقد الفريد، دائرة المعارف، قاموس الاعلام، ابن خلدون، صفوة الاعتبار و باشقه معتبر اثرلردن، رساله موقوتہ و مجموعہ لردن مقتبس.)

اوشبو كچمش كونلر، اهل اسلام فاشنده اڭ محترم اولان حج كونلرى ايدى. دنياڭ هر طرفندن واڭ يراق اولان چيئلرندن يوزلر و بيئلر ايله مسلمانلر، يورت يرلر ينى، كسب و كارلر ينى قويوب اسلاميت بيشكى اولان مكه مكرمه گه كلوب حج عمللر ينى ادا ايتديلر. اوشبو جهتندن بزلر بو يرده حج عملينڭ اصلى و تاريخى هم ده روشى حقنده بر قدر معلومات و بررگه لزوم كوردك.

اوز فاشلر نده معتبر اولان آدملر نڭ قبرلرينه، يا كه حرمتلو اولان بنالرغه يوروب زيارت ايتمك بيك بورنغى و ايسكى قوملردن قالمش بر عادتدر. ايسكى مصريلر، آثوريلر، فارسيلر، فينيكه لولر، يونانلور، رومالور، هند يلر، يهود و نصارالرنڭ اوزلرينه كوره هجلىرى بولنور ايدى. فقط بونلرنڭ هجلىرى و روشلىرى ايله آشنا اولورغه بزم ايچون لزوم يوقدر. اوشبو سببندن بو يرده آنچق اسلاملر فاشنده محترم اولان حج مراسمى حقنده يازلنه چقدر. اهل اسلامڭ هجلىرى مكه شهرنده و آنڭ اولان اورنلرغه مخصوص اولديغندن شونلر حقنده تفصيلات و برله در.

مكه

مكه، حجاز مملكتنده و شاب ديكزى ياقاسنده اولان «جده» شهرندن ۹۵ چاقرم مشرقده مشهور بر شهردر. كعبه عشرينى حاوى اولمغله اسلامڭ بيشكى و بتون اهل اسلامڭ مركزى حساب ايدلنور. تون و مشرق طرفلرنڭ «ابوقبيس» و توشلك هم مغرب طرفلرنڭ «عبيقان» تاغلىرى اوراب آلدېغندن جوانى قورو و طاشلىق ايسه ده تجارتي و اسعدر، هر دائم اهاليسى ۸۰۰۰۰۰ مقدارنده حساب ايدلنور.

شهر، توندىن توشلك طرفينه صوزلمش بر چوقرده بنا ايدلنوب بويى ۳ و ايڭى بر چاقرم مقدارنڭ، بنالرى ده طاشدن اوچ و دورت قانتيدرلر. صفا ايله مروه توبه لرى، مسجد حرامنڭ ايكى جهتنڭ اولوب، آرالرنده مكه مكرمه نڭ، ايكى طرفنده كيبتلر و اڭ كيك اولان اورامى اوزانور.

مسجد حرامدن باشقه مكه مكرمه ده ۶ مناره لى جامع شريف ايله ۶۷ مسجد، ۶ مدرسه، ۲ كتبخانه، بر رشديه و ۴۳ ابتدائى مکتبلر، ۲ مونه، ۲۵ مغازه، ۳۰۰۰۰ كيبت، ۱ غربا خسته خانه سى و غيرلر واردر. صوڭفى و قتلرده شهرنڭ طشنگ حاجيلره مخصوص اولمق اوزره مسافر خانه لر بنا اولنمشدر.

صو فطلى اولديغى سببندن هارون الرشيد خانونى زبيده طرفندن اوچ كونلڭ يردن «عين زبيده» اسمنڭ بر چيشمه كتورلمشيدى. فقط چيشمه نى كتورمك، زبيده نڭ وفاتى وقتنه تصادق ايتدىكى سببندن «عين زبيده» آنچق عرفانه

وکیملر طرفندن بنا اولندیغی حقندہ تاریخده معلومات یوقدر. فخر کائنات افندمز اوشبو شهرده دنپایه کلوب قرق یاشلر نده رسالت ایله مشرف اولمش واون اوچ ییل سوکونده «مدینه» گه هجرت ایلمشدر. بوکونده اوشبو شهر ترکیا دولتی تصرفنده اولوب، حجاز ولایتینک مرکزیدر.

کعبه

مکه شهرینک اورتاسنده «مسجد حرام» و مسجد حرام اورتاسنده «کعبه شریف» (بیت الله الحرام) بولنور. حضرت ابراهیم، حضرت هاجر ایله اوغلی اسماعیلنی مکه گه کتوروب قویدیغی صوڭ حق سبحانه و تعالانک امریله کعبه شریفنی بنا ایتمشیدی. شول وقتدن بیرو کعبه، مؤمنلرنک زیارتگاهلری اولمشدر. حق دین اونودلوب، عربلر کعبهنگ ایچینه پوتلر قویوب پوتخانه روشنه قویمشلر ایسه ده حج عمللرینک کوبلری اولگی حالنک فالمشیدی.

ایلاک وقتلرده کعبهنگ اوستی آچیق اولوب، انک همیر پادشاهلرندن «تبع» نام کیمسه بونک اوستنی اورتمشدر. کعبهنگ محافظه سی قریش قبیله سی النده اولوب، التجا ایدنلر ایچون امینلک اورنی اولنور اییدی. ابرهه الاشرم، «صنعا» شهرنده بیوک و مزین بر عبادتخانه بنا ایدوب، حج ایتمک ایچون عربلرنی شونده دعوت ایلمش ایسه ده کیمسه اجابت ایتمدی و کعبه دن یوز دوندر مادیلر، بوندن ایسه مذکور پادشاه آچیغلانوب، کعبه نی

قدر کلوب، آنندن بو طرفه چیقماشیدی. صوڭره دن قانونی سلطان سلیمان قزی اولان مهر و ماه سلطان (*) مذکور چیشمه نی عرفاندن مکه یه کتورتدی. ۱۳۲۴ تاریخنک اهل اسلام دن جیولمش اعانت ایله، بوزولمش اولان یرلری تکرار تعمیر اولندی.

مکه مکرمه نک جوانبنی بیوک تاغلر احاطه ایدوب، بالکنز اوشبو تاغلرنگ آرارلی اور ایله محکم ایدلنمش و اوچ قپو آچلمش اییدی. شمدی اور بتمش ایسه ده قپولرنگ اسملری همیشه باقیدر. «شعب بنو هاشم» اسملی اورن فخر الانبیا افندمز نک بنو هاشم ایله برابکنک محصور صورتک طور دیغی، «زقاق الحجر» ده حضرت خدیجه اونک عمر کچردیکی و بونک فارسو سنکده حضرت ابوبکر خانه سی اورنلری معلوم اولوب، اهل اسلام زیارت ایلرلر. «جنت المعلا» نام مزارستاننده ام المؤمنین حضرت خدیجه ایله پیغمبرمنک والده محترمهلری حضرت آمنه قبرلری بولنور.

مکهنگ هواسی جایلاکنک اسسی ایسه ده قوری اولدیغندن ضرر سزدر و قش کوننده معتدل و ملایمدر. آوغوست آیلرنده حرارت ۳۹ درجه لرو ینوارلر ده ۱۸ درجه لراولور. مکه، قرآن شریفده بر اورنده «مکه» وایکنچی بر اورنکده «بکه» دیسه تعبیر ایدلمشدر. ام القری، وادی القری، البلد الامین، البلد الحرام، البطحا وغیرلر بوشهرنک لقبلرندن اولور. مکه، پک ایسکی بر شهر اولوب، نه وقت

(*) مشهور خاتونلر، ۹۷۳ نچی بیت.

خراب ایتەك قەدىلە عەسكەر و فیللەرنى
 برابەر آلەب مەكەگە كەلدى. فرىشلار اوزلرىنىڭ
 قارشو تۈرە آلەبە چىقىرىنى بىلدىكار نەن تاغلارغە
 قاچدىلەر. فېل سۈرە سەندە اشارت ايدلدىكى اوزرە
 جناب الله بونىڭ عەسكەرىنە عذاب قوشلرى بىاروب
 هلاك ايتدى. (بو كۈنكى عالەملەر بو قوشلاردىن
 مرادوبامىقرو بى ايدى، قرآن شەرىف مىقرو بىدن
 قوش ايلە كەنايە ايلەش اولسە كەرك
 ديورلەر). بوندىن سوڭ فخر الانبياء افندەمز ۳۵
 باشلار نەدە ايلەن و قەندە كوچلى بىر سېل كەلەبەنى
 تخرىب ايلدى. جەدە شەھەر نەدە قورىغە او تۈرۈمش
 بىوك بىر كەبە نىڭ آغاچلار بىنى مەكەگە تاشوبىرلەر
 كەبەنى تەكرار بىنا ايتدىلەر. بوندىن سوڭ تەكرار
 سېل سۈرە و بىر ماسون و اوچراغان بىر كەشى
 ايجىنە كەرمە آلەماسون ايجون قەوسنى بىوك ايدوب
 تۈزۈدىلەر، بايلىقلارنى يەتتەمادىكى سېبىلى تون طرفندە
 اولان ھىجر و ھىطىم اسملى اورنىنى كەبە نىڭ تەشە
 قالدردىلەر. ايشەنە رسول اكەرم زامانەدە كەبە
 اوشبو ھالەندە ايدى. ھىجرتەن ۱۰ نچى يىلە
 رسول اكەرم مەكەنى فتح ايتدى و اھالىسى عەمۇما
 اسلامە كەردىلەر و شول كۈندە كەبە ايجىنە اولان
 صنم و پوتلردىن تەھىر اولدى. عبد الله بن زەبىر
 اوزىنىڭ خەلىفە لىكى و قەندە ھىمەت عائىشە
 طرفندە فخر الانبياء افندەمزىن روایت ايلە: «عەرم
 اولسە كەبە نىڭ قەوسنى بىردىن ايدوب، ھىجر
 (ھىطىم) نى ايجكە كەرتىزوب بىنا ايلەر ايدىم» مۇھەممەد نىڭ
 اولان ھىدىت شەرىفىنى ايشەندىكىدىن رسول اكەرم
 مرادىنى بىر نە كەتۈر مەكە ايجون كەبەنى بىكىدىن

تەھىر ايتدى، و بىردىن اولەرق ايكى قەو اچدى.
 امۇبىلەر اسەندىن عەسكەر ايلە كەلەبە بىر بوسى
 مەكەنى مەھسۇرە ايتدىكى وقت ھىجرەت مەنجىق ايلە
 كەبە شەرىف اوز رەزىنە آندروب كەبە بىرلەرىنى
 بىردى و مەكە ايجىنە كەبە، عبد الله بن زەبىر نى
 اوتۇردىكى سوڭ كەبەنى تەكرار عەربلەر بىناسى
 شەكلەندە بىنا ايتدى و مەغرب طرفندە اولان قەو
 سنى پايدىدى. كەبە نىڭ بو كۈنكى روشى ھىجرەت
 طرفندە و دورۇنچى مەرتەبە او تەرق ايدىلەش بىنادى.
 كەبە شەرىف تەقرىبەن مەربەع ھالەتە بىر بىنا
 اولوب بوى ۲۴ آرشىن ايكى ۲۳ آرشىن و بىر قارش؛
 بىوك كەبە ۲۷ آرشىندىر. دورۇت ھەت كە
 كەبە شەرىف نىڭ ديوارلاردىن زىيادە رەكن (پوچماق)
 لارنى قارشو تۈرۈر. اوشبو نىڭ ايجون قەو اولان
 ديوارنى مەشرىق ايلە شەمال طرفندە، اوڭ طرفندە
 اولان ديوارنى شەمال ايلە مەغرب جانەندە دىر.
 كەبە شەرىف نىڭ رەكنلرى (پوچماقلرى)
 نىڭ اسملرى وار دىر.

مەشە قەبۇغە قارشو تۈرۈچىنىڭ اوڭ
 طرفندە اولان رەكنى شامى، عراقى، رەكن ھىجرەت اسماعىل
 دىيە و سوڭ طرفندە اولان رەكنى دە ھىجرەت اسود
 رەكنى دىيە، رەكن شامى باندە اولان رەكن «رەكن غەربى»
 و ھىجرەت اسود رەكنى طرفندە اولان رەكن دە «رەكن
 يەمىنى» دىيە آتالەش دىر. نەمازلەرنە روسىيە لىلەر
 كەبە نىڭ «رەكن غەربى» سېنە قارشو اولورلەر.
 بىناسى بو نەمغان كوڭ تۈسەدە اولان الوغ تاشلاردىن دىر.
 كەبە شەرىف نىڭ قەوسى مەشرىق طرفندە اولان ديوار دە
 و بىردىن آياق دە تۈرۈمش آدم نىڭ باشى توغرى و سەندە

تجربه واوزون اجتهادلر ایل بو کونک معلوم اولدی که بونلر ایچون علم تحصیل ایتمک، اوقورغه و یازارغه اوگرنمک و یازو واسطه سیله سوبلاشه بیلیمک ممکندر .

خلقلر اوستونک آغر یوک اولوب یورمکنده اولان تیلسلر شمدی مدنیت دنیاسینه و خلق آراسینه کردیلر ، خطلر یازشوب طور رار ، مقصودلرنی آکلانو و آکلانوده مشقت چکمازلر، اوز آرالرنک جمعیتلر تأسیس ایتدیلر، تجارت خانلر و باشقه بیلرده یازو خدمتک بولنورلر . خلاصه : باشقه خلقلر ایل بر ابر تریبه کسب ایتمکنده درلر . تیلسلرک اصل صا ثغر اولق سببندن اولور . بالالرنک تیل اوگرنمکلری کشی گه ابارمک سببندن اولدیغندن ، صا ثغراو بالار باشقه لرنک سوزلرینی ایشوته آلماز و اوشبونک ایچون باشقه لرغه اباره آلمای سوبلاشه بیلمی قالورلر . تیلسلرک اوشبوندن باشقه دگلر .

تیلسلرکنتک بر قاچ سببلری اولسه ده اک بیلکولیسى یاقین قارداشلر ایل اولغان نکاملردر . آنکلیه ده بو خصوصه بر تجربه اولوب هر ایککیوز تیلسزدن آنا و آنالرنک یاقینلقلری و اوزلرنک صانلری اوشبو روشده کورلدى :

تیلسلر صانی	آنا و آنا
۸۵	اوزلری بر طوغمه بالالری
۶۳	آتالری بر طوغمه بالالری
۳۲	بابالری بر طوغمه بالالری

اوج آرشندر . بوساغاسی کموش و ایکی یا کاغی کموش ایله فاپلانوب آلتلانمش ساچ آغاچیدر . بونی کموش ایله ۹۵۹ تاریخک سلطان سلیمان قانونی فاپلانمشدی . قپونک اوزینه مخصوص غایت زینتلی و قیمتلی پرده سی اولوب مصردن اشلانوب یبارلور . قپودن کرر ایچون آلتون ایله بوبالمش آغاچ باسقی و اردر . ایچینه کروچیلر اوشبو باسقی ایله بنوب کررلر . کعبه شریفنگ ایچنده شمال طرفندن جنوب که قاراتوب بر صفا تزلمش اوج باغانه و اردر . توبه سنده خلیفه لر طرفندن یبارلمش قیمتلی هدیه لر اصلمشدر . کعبه نک ایچ طرفی اوستینه ، آق یفاک ایله « الله جل جلاله » یازلمش قزل آطلس پرده ایله اورتلمشدر . بونی ایسه سلطان عبدالعزیز هدیه ایتمشدر . ایشکن کرگاچ اوک طرفده کعبه نک اوستینه چیغا طورغان باسقی اولوب بونی « باب توبه » دیورلر . توبه شی مرمرتاشی ایل اورتلوب کولمک آصوب قویار ایچون هر طرفینه آلقه لر قویلمشدر . (صوکی وار)

تیلسلرنک سوبلاشولری

ایلك زمانلرده تیلسلرلرنک سوبلاشه بیلولرینی ، یازو اوقورغه قدرتلری ینونی ممکن دگل حساب ایلرلر ایدی . فقط کوب

احمد باي وقفي

بر آزغنه انصافی بولغان هيچ بر كشي
انكار ايدمهزكه صوك زمانلرده، قافقاسيادن
غيري بوتون روسيهده مسلمانلر آراسنده،
آقپهسى برلن مسلمانلرغە كزور، اك فائىلى،
اك چن خدمت تيكدير كان كشي مرحوم احمد
باي حسينوفدر. معرفت ومدىنتلى و بناء عليه
قدر بيلوجى ملتير بونداین الوغ همتلى ملت
آنالرينك طوغديغى كونك اللنجى و يوزنجى
ييللرنده بايرام ايدهلر، اولدىكى كونك سنه
دور يه لرنده عمومى دعالم قىلالر، قبرلار يه
تربهلر باصايلر، اول طورغان شهرلرگه نشان
طاشلرى قويالر. حاضرده بزنك ملت، ملت
كويىنجه اوزينه ايتلىكان خدمتلرنى آكلارلق
اوسوب يتمه مش ايسهده، بكرمى اوتوز
ييلدن شايد سن رشك ايرشوب، بو خدمتلرنى
تقدير ايدر واحمد باي نك يوزنجى سنه دور به
ولادتنى لايق اولديغى درجهده قوتلار.

برياقدن خير صاحبلىرىنى قدرلك لازم
اولديغى كىي ايكنجى ياقندن ده آنلرنك باشلاغان
زور ايشلرىنى اتمام ايتمك الزمدر. مرحوم
مكىل بر مدرسە ايله باي بروفق قالدېردى.
لكن اوشبو وقفك قانونى (يوريدېچسكى) حالى
هنوز تعين ايتمه مشدر. وقفك قانونلشه
آلماسنه يالگىز متوليلر دكل، بوتون ملت افرادى

آتا ياكە آنالرينك بابالرى بر طوغمه بالالرى ۷
بوندن يراقلر ۱۳

۲۰۰

ياقېن قارنداشلر آراسنده اولان نكاحلرنك
ضررى بالالرنك تېلسزلكرى گنه دگل، بلكه
عموما نسل ايچون ضرر ليدر. بالالر خسته
وضعيف اولهلر. بو طوغروده آمريقادە ۸۳۳ عدد
نكاح طوغر وسنده بر تجربە و حساب يورتلدى.
اوشبو نكاحلردن بولغان ۳,۹۴۲ دانە بالادن
۲,۸۰۸ دانە سى سلامت بولوب باشقهلرى
تېلسلك، صوقرلق، جنونلك و باشقه خسته لكر
ايله مبتلا اولمشلردر.

هر نه ايسه اوشبو كونده، تېلسزلرنى
اوقونمق نظامى دنياغه تارالدى و هر يردە بونلر
ايچون درسخانهلر آچلدى.

تېلسزلرنى اوقونور ايچون ايكى نورلى
اصول اولوب، برى قول اشارتى و ايكنچسى ده
حرف آكلانمقدر. آنكليە، آمريقادە اولگى
اصول؛ گرمانيا و باشقهلرده صوگفى اصول
معتبردر. اشارت ايله كوكلگه كلگان شېلرنك
جمله سىنى بيلدرمك ممكن اولدر. ۱۹۰۲ نچى
ييلده يورنلمش بر حسابغه كوره بتون ير
يوزنده اولان تېلسزلر مكنبى ۴۲۹ عدد اولمشدر.
كچن ييللرده مصدره تېلسزلر مكنبى آچلوب،
عربى و انگليز لسانلرىنى اوقورغه و يازارغه
اوگرهته باشلامشلردر.

قولندى كېلىگان خىدمىتى درىغ ايتىزگە مجبوردر؛
زىرا بونلردىن ايدىلەك فائىدە بوتون ملتكە
شاملدىر .

بىنم بووقى ايشى ايله اوچ دورت بىلدنبرلى
بلىشلىگم وار . اولزمانلردوق ، مكالمە و مذاكرە
لر يەزدە ، واقفناك «مدرسە جىسىنىيە» بى معارف
نظارىتى قولندە فالىد يىرماينچە ، اورن بورغ اداره
روحانىيە سنە يعنى داخلىيە نظارتىنە ويرمك ايسىتە
مەسى ، وقىناك قانونلشمە سنى مشكالىندىرە جىگى
كوريله ايدى .

احمد باى نك وفاتىدىن سوكرە قىزىداشى
محمود باى اوز طرفىدىن زور ھىمت كورستوب ،
باشقە دوشاپرىقاز چىقىلر ايله برابر ، ايشىنىك
تىزدىن فعلىتىكە چىغوى اىچون چىدىن طرىش رىغە
طوتىدى ، وبو خصوصە قىزىنىك يىغىشى دعوى
وكىللىرىدىن (آدواتلىرىدىن) ب . افندىنى
ياللادى . ب . افندى ايله دوشاپرىقاز چىقىلر
نىك مجالسە لىر نە دخى مسئلە نك چىنىن جەتى وقى
مؤسسە سنە معىن بىر شىكل قانونى ويرمكەدە
ومدرسە نى معارف نظارتىدىن چىقارمقە اولدىغى
كوريله ايدى . اكر مسلمانلر طرفىدىن كوبدىن
بىرلى ايسىتە نىلان اداره روحانىيە نظارتىنە طابىش
يەمەسى مطلبى حاصل بولسە ، اىكنجى مسئلە
بىكىللە نەك ، لىكن بونى خىلى زمان كوتىرگە
گە طوغرى كىل ايدى .

رضاءىدىن وخىر الله خىر تلىرىنىك ، بوكون
لردە « وقت » صحىفە لىر نەك باصىلغان « بيان حال »
لردىن آكلاشلىلدر كىم : احمد باى وقى ايشى

ايله پىر بورغە بارغان ذانلرنىك معارف مامور
لرى بىرلن سويلشولرىندە دخى مكالمە شول اىكى
مسئلە نى جامع بولغان بىر سؤالگە بەرىلوب
طوقتە مشىر : - مؤسسە گە نىندىن بىر طرىق ايله ،
نىندىن بىر شىكل قانونى بىرىلرگە تىوش ؟ يعنى
آيرى جە بىر قانون لايىھەسى صورتىندە مېنىستىر
مجلسىدىن ، دومادىن ، صاويتىدىن اوز دىرىلوب
پادشاهنىك تصدىقنە عرض قىلىنوب ، واقفناك
آرزوسى اوزرە ، اوز آلدىنە سىتقىل (آفطونوم)
بىر مؤسسە باصارىغە مى ؟ ياكە عمومى قانون بو
بىنچە كىدىلوب دىگر مدرسە لىر شىكللى معارف نظا
رتى قولندە بىر مدرسە ايله داخلىيە نظارتىنە تابع
بىر مؤسسە خىرىيە گنە باصارىغە مى ؟

وكىللىر واقفناك ارادە سنە خلاف كىلماز
اىچون ، بلكە باشقە سىبىللىرىك اويلاپ اىكنجى شقە
راضى بولماغانلر ؛ راضى بولماولرى ، ظنەچە ،
غايىت معقولدىر . اكر عمومى قانون بو بىنچە
ھرىكت ايدىلىسە بوزور ايشىنىك فائىدە لردىن
كوبىسى بوغالوب ، فقط موجود اسلام جمعىت
خىرىيە لرىنە بىر جمعىت دەا ، موجود اسلام
مدرسە لرىنە بىر مدرسە دەا علاو ، قىلنىمش غنە
بولوب قالىر ايدى .

علم وخىر ايشىلىرىنى قارى طورغان
سىتقىل (آفطونوم) و اوز آلدىنە بىر قانون ايله
مشىكل مؤسسە لىر نەك روسىيەدە موجود اولوب
اولمادىغى بىلەمپور ايسەمدە ، اوروپادە وارغى
معلومدىر . اوروپا مدارس عاليە سىبىنىك ھىمان
جملەسى خصوصى « بىرات » لرايله سىتقىل اولەرق

يغشى نيكشروب، انشاء الله تيزدن روسيه مسلمانلارنى تاما قانو نلشكان مستقل وعالى بر اسلام مدرسه سى «مدرسه حسينييه» ايله شادلاندر لر.

ي. آ.

روسيه مسلمانلارنده

مكتب، معارف، وادبيات.

ملتەزنگ بتون حيات واستقبالي اوشبو اوچ نرسه گه باغلانمىش اولديغندن، بو مسئله لرگه «شورا» ده البته اهميتلى اورن ويربله چكدر. حاضرگه بو خصوصلرده، شرق ومسلمانلق دنياسى حقنده فكر يورتوب بعض بر اثر لر يازوچى، پروفيسور «فريمسكى» نك بعض بر فكرلارنى درج ايدە جگز. صكره تدريجا مكتب، معارف وادبياتمزنك حاضرگى احوالى حقنده اوز طرفمزدن معلومات ويريلوب، اوز نقطه نظر مز بيان اولنه چقدر.

پروفيسور «فريمسكى» اوزينك بر مقاله سنده ديور:

۱۷ ميليون قدر خلقدن عبارت اولان روسيه مسلمانلارينك يالكز ۳ ميليون قدر يسي خالص قفقاز نسلندن اولوب قالغان ۱۴ ميليونى يعنى بتون روسيه مسلمانلارينك آلنى دن بش الوشى اول قدر قابليتلى ومستعد بولماهان ترك

توره مشلردر؛ بونلارنك كوبيسى طريقتلر (اوردنلر) طرفندن ياصالغانغه علم ايله بر ابر خير وشفقت طاراتونى ده اوستلرينه آلار ايدى. بو كونلرده، روسيه ده دخى خصوصى وشخصى معاونت سايه سنك بر عالى مدرسه مستقل اولرق، اوزينه مخصوص بر قانون ايله وجودكه چيغمق اوزره در: اوزغان ييل آ. ل. شانيفسكى (А. Л. Шанявский) اسمنده بر بالقوونيك موسقواده عوام ايچون بر دارالفنون ياصارغه زور آچسه ايله بر بناوقف ايتمش ايدى. بو مدرسه عاليه نك اداره سى طوغريسندە واقف شانيفسكى، بزنك احمد باى وقفى نظامه سنه (اوستافنه) غايت اوخشاشلى بر نظامنامه توزديردى. موسقوا مدرسه عاليه سيني ده، «مدرسه حسينييه» كى «متوليلر مجلسى» (پوپچيتلنى صاوبت) اداره اينه چكدر. (۱) اوشبو نظامنامه مينسترلر مجلسنده قارالوب، ايكنجى ديكابرده، معارف ناظرى طرفندن، دوماغه لايحه قانونيه حالنده كيرتلى. دوما معارف قاميسيه سنه طابشروب، مذكور قاميسيه سكرزچى ديكابرده قبول ايتدى. تيزدن دو مانك عمومى مجلسنه عرض ايديله چكدر. بو واقعه احمد باى وقفى ايچون غايت قيمتلى بر مثال (پره سيدنت) در. متوليلر، دوشا پريقاز چيقلر ووكيللر بو امثال گه دفت ايدب شانيفسكى وقفى ايشنى كر كلى اورنلرندن بيك

(۱) بو طوغريده تفصيلا معلومات آلىق ايسته ين ذاتلر ۲ نجي ديكابر تاريخلى پتر بورغ، يا كه ۴ نجي ديكابر تاريخلى موسقوا غزته لرينه كوز صالحينلر.

روسىيە قول آستىدە ۴۰۰ يىلدىن بېرىلو
 طوروچى ۋولغا بويى ھىم سېرىيا تاتارلىرى
 مەنىدە اڭ آرتىدە اولوب، روسىيە قول آستىدە
 آنلردىن صوڭ كرگان تركستان، قفقاز وقسما
 قرىم تاتارلىرى مەنىدە آلدەرقىدرلر. عجبىبا
 بونڭ سېبى نەدر؟

احتمالکە بونڭ سېبى: نسل وقاتنە اولوب
 خالص ترك- تاتار نسلندە قابىلىت واستعداد
 آزرارق، باشقە قانلر ايله قاتناشمش اولانلرندە
 قابىلىت واستعداد كوبرەكدر. بوندىن باشقە،
 بوخصوصە روسىيە حكومتىنڭ اوزىنڭدە عىبى
 يوق دگلدر. روسىيە قول آستىدە ايلك توشكان
 تاتارلر آنڭ تحت ادارەسندە كوب طوروسېبلى
 يواشلانوب اطاعتلى لندىكلر ندىن و آنلرنڭ حكو-
 متدن سىياسە آبرىلوب ھېچ برىباقغە كىتو
 احتماللرلى اولمىدىغىدىن حكومت ودها طوغروسى
 حكومتنڭ ايش يورنوچى مأمورلىرى بونلرنى
 اوقتوب مەنىتكە كرتىرگە اصلا اھىيت وىرما
 مشلردر. حالبوكە حكومت طرفىدىن اونولغان
 بو ۋولغا وسېرىيا تاتارلرنىڭ ترقى و مەنىتارىنە
 خدمت ايدىر ايچون اوزلرنىڭ ضىالى آدملىرى
 بولماغان. گرچە بونلر آرسىندە پاك سېرەك كىنە
 يتشوب قازان، اوفىا، سىمېر، قاسىموف كىبى
 شەرلردە ياشى طورغان بعض بىر مسلمان ضىا
 لىلرى بولسەدە آنلر تامامىل روسلاشوب اوز
 ملنلرنىڭ آرسىندىن چقغانغە كورە، بىز آنلرنى
 تاتاردىن حسابلاب يوروتە آلەمىز.
 تركستان و قفقاز مسلمانلرى ايسە بىتونلاى

تاتارلردىر. بو صوڭغىلرنىڭ اڭ كوسىيە خالص
 قانلى ترك- تاتار اولوب، فقط بعض بىرلردە گنە
 باشقە جنسلر ايله، مثلا: تركستان و قفقازدە غى
 ترك- تاتارلر ايران جنسى و قرىمدە گىلرى
 مالاروس، اىتالىيان و روم خىلقلىرى ايله قاتنا
 شمشلردر. (بو اورندە غى قاتناشودىن مقصود
 قان قاتناشووېدىر.)

روسىيەدە گى مسلمانلرنىڭ روسىيە قول
 آستىدە توشولرى و بناء غلبەسە آنڭ مەنىتى
 تاثيرندە ياشارغە باشلاولرىدە بارسىدە بىر وقتە
 دكل، بلكە تورلىسى تورلى زماندە در.
 مثلا: قازان، آستراخان، آلتون اوردا
 وسېر خانلىقلرنىڭ قالوب، بوكونگى كوندە
 ۋولغا ھىم آنڭ شىمال شىرقى طارماقلىرى بوبىندە
 وسېرىيادە ياشى طورغان ترك- تاتارلرنىڭ
 روسىيە قول آستىدە توشولرىنە كوبىدىنر.
 اورال و اورنبورغ اطرافىدە گى ترك- تاتارلر
 واستىپىلردە گى كوچبە خىلقلر روسىيە قول
 آستىدە بايتاق صوڭ توشدىلر. قرىم تاتارلرنى
 روسىيە حكومتى ۱۸ نجى عصرنڭ آخىرلرندە
 ضبط ايتدى. قفقاز خىلقلىرىنڭ بعضىلرى بوندىن
 يوز يىل، بعضىلرى ايللى ودها آز يىللر مقىدم،
 تركستان خىلقلىرى ايسە بوندىن ۳۰ يىللر مقىدم گنە
 روسىيە قول آستىدە توشدىلر.

بو حسابلرغە قاراغاندە روسىيە قول آستىدە
 اڭ آلدىن كرگان تاتارلرنىڭ اڭ كوب مەنىتىلى، و اڭ
 صوڭىدىن كرگانلرنىڭ اڭ آز مەنىتىلى بولولرى
 نىوشلى كىبى كورىنسەدە، حقىقتە ايش بالعكس در.

خلقدناہ آرتغراق اوقوتہدر، دیہ شکایت ایئسہ لردہ و آفرایندهغی اوقنومکتب اشلرینہ روسلا شدرو اہیتی ویرلسہدہ، ہوایش آفریندهغی مسلمانلرنی وخصوصا آنلرنک عوام خلقنی حقیقہ روسلاشدر رلق بر درجہ دہ قویلقانی یوقدر۔ نیچک ونہ مقصود ایلہ اولسہ اولسون، مسلمانلرنی مدنیتکہ کرتیر ایچون روسیہ حکومتی طرفندن آزمی کوبہی غیرت ایدلمکدہ اولوب آفراینده بولغان مسلمانلر ایچون و آزدہ بولسہ آفراینده بولغانلری ایچونہ حکومت اشقولا لری آچلمقدهدر۔

مسلمانلرنک اوزلرینک قرون وسطاغہ مخصوص نظام وترتیبسز مکتبلری، محلی ماءمورلر یا کہ حکومت طرفندن آچلقان ابتدائی، اورتہ وبعضا عالی مکتبلردن طارالمش فن ومعارف جدیدہ ایلہ چولغانورغہ باشلامش اولدیغندن و بو چولغانونک مقدار ی بعض یردہ آز وبعض یردہ کوب اولدیغندن، حاضرگی حالہ روسیہ مسلمان لرینک معارفی چویار بر منظرہ حالندہ کوریلیمکدہدر۔

روسیہ نک دارالفنون و عالی مکتبلری مسلمانلر طورہ طورغان چیت ولایتلردہ بولندہ قلرندن و آنلردہ اوقور ایچون باور و پای روسیہ گہ باررغہ حاجت اولدیغندن دارالفنونلردہ اوقوچی مسلمانلر پک آزدہر۔ بتون روسیہ نک دارالفنون و عالی مکتبلرندہ احتمالکہ بار کبگی یوزدن آرتق مسلمان استودینتی بولنماز۔ مسلمانلرنک الک باشلیجہ فن و معارف آلقان اورنلری

باشقہ بر حالدهدر: بوندهغی عوام خلقی اوز لرینک کوبدن توکل بولغان استقلال و حکومتلرینی اونوتماغانلر۔

بونلرنک ضیالیلرندہ حریت محبتی اوستینہ، بایفاقنہ حسیات ملیہدہ وار۔ درستنی اینکانک، بونلردہغی حسیات ملیہ سیاسی و دینی بر فکرندن عبارت اولوب عوام خلقینہ حکومتدن آیریلو فکرینی کرترگہ تاثیر ایئہدر۔

کوبدن توکل ضبط ایدلمش اولان بو مسلمانلردہ آیریلو و استقلال فکرینی بترو ایچون حکومت، احتمالکہ بردنبر چارہ اولمق اوزرہ، بونلرنی روس روحنکگی اشقولادہ روس نلی ایلہ، اوقتو دیب طابادر۔ روس روحندهگی اشقولا ایلہ روسیہ مسلمانلرینی روسلاشدر مق حقیقہ ممکندر۔ بو طوغری۔ فقط بونک ایچون اشقولانی پک کوب آچارغہ، پر روسیہ حکومتینک اوز قول آستنکغی اصلاویانلرغہ ایندیگی کبی، مسلمانلرنی اشقولا ایلہ کوموب قویارغہ کرک۔

حالبوکہ بزده گرچہ بر طرفندن، روسلا شدرو ایچون اشقولانک فائکسنی آکلاسه لردہ، ایکنچی طرفندن، اشقولانی کوبایتورگہ قورقالر۔ حتی روسیہ نک توب خلقی اولان و یلیکور و سلرنک اوزلری قرون وسطا درجہ سندهگی بر جہالت و وحشتندہ طوتیلدر۔ ظلمت و نادانلق طرفداری اولان بز نک بعض آدملرمز (ماءمورلر) «اوقو ایکی یاغیہ اونکون قلچدر» دیہ قورقالر۔ شول سببلی، هر نہ قدر روس غزنہ لری: حکومت چیت ولایتلردہ گی خلقلرنی، روسیہ نک اوز

اوانگيلرننگ بو صوڭقېلرغە رقابت ايدە آلمار لرنندنر، ديه عيبنى اوز جيلكه لرنندن مسلمانلر اوستينه آوداررغە طريشه لر .

فن وتجربه بو اصولنگ يعنى ، آنا تيلي قاتناش دروب اوقتماونگ اشكه باراماديغنى وحنى روسلاش درو مسلكينه خدمت ايدوچيلر ايچونك بونگ مقصود غە يتكره طورغان بر طريق اولماديغنى بو صوڭقېلارده بالفعل كورساتدى .

مونه شونى آڭلى باشلانغە كوره تركستانده ، سېرننگ صحرا طرفلرنده وحنى بر درجه گە قدر قفقازده آنا تيلن قاتناش دروب روسچە اوقتو مسلكى قبول ايتله باشلادى . (بوصوڭقېلارده ۳۱ مارت پراويلاسى چغوب روسيه نك شرق و جنوب شرقى طرفلرنده غى بار ايناروديسلرغە وشونلرجهل سندن مسلمانلرغەده اوشبو اصول ايله اشقولالر آچو حكومت طرفندن نظام ايدلدى) قفقاز پاپوچيتل اوقر و غنك مسلمانلر غە روسچە اوقتور ايچون نينداى اصول ايله بولو وينه كوب اهميت بيرلېمى ، بلكه نتيجه سينه اهميت بيريله ، يعنى تلاسه نينداى اصول ، ايله اولسه ده اوقتاسون لىكن مسلمانلر مکتب دن روسچە اوقرغە يازارغە اوگره نوب چيقسونلر ديب فارالا . شول قدر واره : معلملر نك ، اوقوچى بالالرنك تيللر نينى بيلولر ينه بر درجه اهميت بيريله وايناروديس مکتبلرننگ معلملر گسه رهبر لك ايچون بعض بر رساله لر حكومت نك اوزى طرفندن نشر اولنه در . چونكه روسلاش درو مسلكينه خدمت ايچون اوشبو يول دخيده فائده ليره ك طالبمقده در .

روسلرنك اورته مکتبلر يدر . اورته مکتبلر روسيه نك هر طرفنده وار . گرچه روسيه نك اورته مکتبلرنده اوقتو و تربيه اصولى مطلوب درجه ده توگل ايسه ده بو مکتبلر ده مسلمانلر اوزلر نك وطنداش لرى اولان روسلردن قالشماينچه ، آنلر بيلگاننى بيله لر .

معارف مينيسترس تواسى طرفندن مسلمانلرغە مخصوص آجيلهش ابتدائى مکتبلر گە كل چك اولور سهق : بونلرغە مسلمانلر محبت ايتمیلر ، هم اينار لىكده دگل . چونكه بويله ابتدائى مکتبلر ده ، درس لرنى بالالرننگ اوز تللرى ايله آڭلاتورغە تيوش ايدىكى پك معلوم اولديغى حالده مينيسترسكى اشقولالرده ، بلميم نيچوندر اوقتو اصولى « طبيعى اوقتو » تسميه ايدە رك ، هيچ نرسه آڭلماغان بالالرغە روس تيلي ايله آڭلاتورغە ماتاشقان بولالر . باشداغى وقتده بالالرننگ اوز تيللر ينه ترجمه ايدوب آڭلاته رق اوقتو ، هم شويله اوقتو . « طبيعى اوقتو اصولى » ديب تسميه ايتار گە تيوش ايكن ، ايناروديسلرنى روسلاش درو طريشو چيلر مز ، اوزلرى طوتقان اوشبو يولنگ فائده سز لىكنى كوره طوروب حاضر گە قدر هميشه شولاي دوام ايتسه لر . روسلاش درو مسلكينه خدمت ايدوچيلر مز اوشبو خصوصه اوزلر ينگ قصورلر نينى اعتراف ايت چك اورنك ، مينيسترسكى اشقولالر نك مسلمانلر آره سنده آلفه كيتماو لرينه سبب : مسلمانلر نك اوز مکتب و مدرسە لر ينگ اوزلرى آره سنك پك اعتبار ده بولنه رق ،

خلاصه : ياپونيا ايسكى بنانى سيپلاب سالوچى روشنده دگل، بلكه يڭى بر بناصالوچى قىبلندن حركت ايندى وبونك سببندن باشقه لرنك بر ييل يورگان يوللر ينى بر آى، بلكه بر هفته ده يوررگه موفق اولدى. اوشبو سببندر كه بوندى يكر مى بيش ييل مقدم فرنكلرگه تقليد ايدوب يورمكده اولان ياپونياغه بو كون فرنكلر كنديلرى تقليد ايدرگه مجبور اولورلر.

فرنكلر بيك كوب عادتلر ده ياپونلر غه ابارهلر. فرنك خاتونلرى ياپونيا خاتونلرى كى كيونه وتوزانه لر. ياپونلر غه تقليد ايتمك شوبله معتبر اولدى كه حتى تعليم طوغر وسنده ده آنلر غه اياررگه باشلاديلر.

تعليم، مكتب ومدرسه لر طوغر وسنده الك معتبر اولان نظام، ياپونلر نظاميدر. ياپونلر مرتبه سنده مكتب وشا گردلر احوالنه دفت ايدن مملكت هيچ يوقدر.

ياپونيا ده هر قريه ده الك مكمل صورته ابتدائى مكتب وحاجت يرلر ده اورته مكتبلر، بيوك شهرلر ده جامعه ودارالفنونلر اولنور.

۶ ياشنى تمام ايندىكى صوك بالالرنى عموما مكتبلرگه يبارمك لازمدر. ايروقز بالالر اوشبو ياشلر نه ابتدائى مكتبلرگه يوررلر، بومكتبلر ابتدائى مكتبلر نك برنچى قسملرى اعتبار ايدلنور. برنچى قسمنى تمام ايتكان بالالر ابتدائى مكتبلر نك عالى اولان قسمنه كررلر. بونك ايسه ۱۰ ياشدن ۱۳ ياش قدر اوقورلر. بوندى چيقمش شاگردلر اورتا مكتبلرگه كروب بيش ييل اوقورلر. بوندى

مملكتنك اورته لرنده بولنوبك ايرلو وقوزغالو لرندىن خوف ايدلمگان مسلمانلرنى يخشى روسجه اوقتور ايچون هيچ بر اهميت بيرلمى در. شولاي بولسه ده بومينيستر سكى اشقولالرده غى اوقنوتر تىبى نك كوبكه دوامى مهن نوگلدر همده توبان درجه مينيستر سكى اشقولالرنك يالكز روس نىلى اوگره ترگه خدمت ايدوب، فن وباشقه هيچ بر تورلى معلومات بير ماوى، اينار وديسلر فاشنك بونلر نك اهميتنى بيگره ك كيمته در.

ف. ك.

(آخرى وار)

ياپونيا ده تعليم

»»««

ياپونيا اوزينك اوزون اويقوسندن كوز ينى آچديغى ايله الك آلفه كشمش اولان انگليز قوملرى ايله امر يقالولردن عبرت آلور غه وهر ايشينى آنلر غه موافق يور تورگه باشلادى. دكيز عسكر ينى ترتيب كه سالدى، قورى عسكر ينى توزاتدى ملت مجلسى ايله اعيان مجلسى آچدى، هر تورلى نظاملر وريفورمه لر ويسردى. توبان، اورتا وبيوك مدرسه لر تاسيس ايدوب اوقونى اجبارى ايلادى وبتون خلقلرينه فرنكلر فورمه سنده كيوملر كيدر دى. بوشى ايسكى عادت مزگه خلاف ويا كه بوشينى قارتلر مز يارا نماز ديه طور ماى ملت ايچون نه كى فائىلى بر يول كورلسه شونى هيچ نرددسر قبول ايتدى.

متنوعه

صوڭ عاليه ده اوچ ييل و آنى تمام ايدوچيلر
دخى اوچ ييل جامعه ده تحصيل ايلرلر.
ابتدائى مکتبلرنىڭ برنچى قسى
مجبورى اولوب، آندىن صوڭلىرى ايسه
اختياريدر. فقط هر مدرسه گه مسابقه (پارشو)
امتحانى ايله كرمك لازم اوله در.

ياپون مکتبلرنه درس لر فسقه در. ابتدائى
مکتبلر ده اولان بالالر ايرته ۹ دن باشلاب اويله
دن صوڭ ۲ ده، باشقه مکتب شاگردلىرى ۳ ده
تمام ايدرلر. اوشبو مدتنىڭ دورىدىن برى اوبىن
اوبىنار و كوڭل آچار اچون تعيين ايدلمشدر.
يکشنبه بتون كون، شنبه اويله دن صوڭ درس
اوقولماز.

۱۹۰۵ نچى ييل آلمش مسابقه كوره:
۶ ياش ايله ۱۴ ياش آراسىدا اولغان شاگردلر
نىڭ سانلىرى بى مىليون ياروم ايدى. اما
بوكونه سىز طوقز مىليونلر اولور. طوغرو
سى بتون ياپونىا نىڭ بيشدن برى ابتدائى
مکتبلر ده اوقومقده لردر.

ياپونىا شاگردلىرى آراسىدا بايلىق، منصب
فلان ايله آيرىملىق يوقدر. كتوچى بالاسى
كناز بالاسى ايله قوخارقنه قزى وزير قزى
يان يانه طور ب اوقورلر.

ياپونىا مکتبلرنىڭ هر برىنىڭ عسكركلر كرتلىرى
اوگرتلىنور، وطن محبتى و بهادرلىق بيتلىرى
يولانورلر. شاگردلر مکتبلردىن عسكەر، بهادر
و وطن صاقلاوچى آرسلانلر بولوب چيقارلر.
اگرده بونلر اوشبو حاللرنه دوام ايدر اولسه
لر، دنياغه مالك اوله چقلرنه شهبه يوقدر.

◆◆ آمريقادا «چيقاغو» شهرنده «جىلاك»،
اسمىده بر دوكتور، بالالرنىڭ آنالرنىڭ طو
غان ساعتلرنىڭ باشلاب اولارنىڭ كركلرىنى
بيلدر رقدىر سويلاشه آلولىرى مېكىن ايدىكىن
دعوى ايتهدر. بونىڭ سوزىنه كوره بى
ياشمىده اولان بالالر شعرلر سويلى و گوزل
رومانلر يازا آلاچقلر، رسملر توشره بيله چكلر
حتى بو كونكى دار القونلر ده تحصيل ايدوب
چيقمىش كېمسه لردىن آرتق علملر تحصيل ايدى
چكلر، زور بنالر و كوپلر صالدر رغه ذهنلىرى
و كوچلىرى يتت چكلر. دوكتور بو يىڭى عجيب
نرسه نىڭ بعض سببلرىنى بيان ايدوب بعض بر
سببلرىنى ياشروب صاقلامقده در.

◆◆ رياضت بدنیه (ژيمنىستىك) نىڭ تن سلا
مت اولمىقنه فائده سى وار ايدىكى كىوب
زمانلردىن بىرلى معلومدر. شمدى ايسه بونىڭ
عقل سلامتلىگىنه و عقل آرتوينده فائده سى وار
ايدىكى معلوم اولمشدر. صبى وقتنده ايركنلىك
و حرىت اوزرنده اويناب اوسكان بالالرنىڭ
عقللى اولدقلىرىنى بعض طبيبلرنىڭ تجربيه
و حسابلىرى كوسترمشدر.

◆◆ فرانسىز ايله گرمانىيا، هوا فلولنى ترتيب

- ایدوب شغللندیکلری معلومدر، شمعی ایسه بوش گه آنکلیه دولتی ده کرشمشدر.
- ♦♦ فرانسزلر پاریز شهرنک «سان مرتبن» اورامینه ناش و آسفلت اورنینه تجربه ایچون تیمر توشامشدر. اگرده فائدهلی کورلسه باشقه اوراملرغده توشایه چکلردر.
- ♦♦ آنکلیه ننگ، هر ییل: بویی اوچ میل و آر قلیسی بر میل قدر اولان یرینه دگیز سوی کروب باصوب طورادر.
- ♦♦ یرنگ عنصرینی کیمیا قاعدهسی ایله تفتیش ایدوچی عالملر، عمرینگ مدتی یکر می ملیون ییلدن آرتق اولدیغنی دعوی اینه لر.
- ♦♦ اوزاق وقت اوتمای «اسکندریه» شهری ایله «امید بورنی» آراسی تیمر یول ایله طوتا شاپاق و بو یول آفریقانگ ایکنچی بر چیتنه واروب چیقاچقدر.
- ♦♦ دنیانگ اگ الوغ شهرلری لوندن، نیو یورق، پاریز، برلین و یانهدر.
- ♦♦ روسیه مملکتی بتون آوروپا مملکتلر ندن دورت ملیون مربع کیلومتر قدر بیوکدر.
- ♦♦ چیقاغو دارالفنونی طرفندن یبارلمش کیمسه لر «دجله» ایله «فرات» یلغلری آراسنک آثار قدیمه فازدقلرندن بوندن یدی بیگ ییل مقدم یازلمش کیرپچ وبالچق تاقته لر تابمشلدر.
- ♦♦ آوروپاده ات اینی آشامق موده سی تارالادر. اوتکان ۱۹۰۶نجی ییل بالکنز گرما نیاده اون مگ قدر ات صویلمشدر.
- ♦♦ دنیاده اگ بیوک سوداسی اولان شهر، چین مملکتنده «هونخ فونخ» شهریدر.
- ♦♦ دنیاده اولان نرسه ارنگ هر برنک حیات اولوب، هر بری اوزینه کوره جانلی و عقلی ابدیکنده علم اهللرینگ شهبه لری قالمشیدی. شمعی ایسه بعض بر اولملر چین و فورتلر اولامقده ایدیکی معلوم اولمشدر. شوبله که بعض یافراقلر اوستلرینه چین یا که باشقه بر حشرات کلوب قوندی ایسه کیساکدن وسیز درمازدن اوزینه فسوب آلوب صوبنی صورادر و تمام کیدروب بترکان صوگ یرگه توشروب یبارهدر.
- ♦♦ بیک زیراک اولغان صبیملر صوگندن آنغرا لانوب کیتهلر، شونک ایچون اگرده سبق اوفورغه باشلاغان بالاعادندن آرتق زیراک اولسه، اوقو ایله گنه شغللندرماي بلکه ذهننی اوین و باشقه نرسه لرگه دوندروب طوررغه تیوشلی دیپورار.
- ♦♦ اوک قول روشنده صول قولنی هم اش که اوگرتورگه تیوشلی بووقنده اوک قول بررتورلی خسته لک گه اوچرار اولسه آنک خدمتنی صول قول ایته بیلور.
- ♦♦ آنکیزلر صوده بانمی طورغان کیمه یاصا مشلدر. بو کیمه یوز توبان آیلانسه ده صوغه غرق اولمیدر.
- ♦♦ فرانسه ده «لیون» شهرنده هیچ بر بناسز یالان یرده شا کردار اوفونمق یولی تجربه ایدلنه چکلر. بنالرده هوالر بوز ولوب شا کردلرنگ سلامتلیکلری بتدیکندن اوشبو روشنده مکتبلر

مليون سوم آچه قالدوغانلر؛ بوشهر نيچك بايوماسون؟

روسىيەدە نهر وپاراخودلر .

آوروپاي روسىيەدە بارزا وپاراخودلر بوررلك صولر بتونسى ۲۰۰ مك، تركستان ايل سبرده ايسه ۶۰۰ مك چاقمدر . حالبوكه بتون آوروپاده (روسيه دن باشقه مملكتلرده) پاراخود يورراك نهرلر فقط ۵۰ مك چاقمدر . پاراخود ايل يورتو تيمر يولغه قاراغانده ارزان واوگنايلى بولغانلقدن روسيه طوپراغى تجارت وحركت ايچون آوروپاغه قاراغانده دفعه لرچه اوگنايلى ايدىكى كوريلور .

روسىيەدە حاضرندە ۳ مك ۶۰۰ پاراخود و ۲۵ مك قدر بارزا يورى . بونلرناك همەسینه ۸۱۹ ميليون پود مال صيا . حالبوكه : فرانسبه ناك نهرلرده گى پاراخود وبارزالرى ۲۱۰ مليون؛ گيرمانيانقى ۱۶۵ مليون وانكلتره ناك بتون ديگزر پاراخودلرى ۶۲۰ مليون پود مال صيدره لر . لکن روسيهده پاراخودلر آوروپادهغى كى توگل ، واق هم ناچارلر . آوروپاده بارزا آز بولغانده روسيهده بارزالر پاراخود لردن ۷ مرتبه كوب هم دفعه لرچه زوردرلر .

روسىيەدە مناسترلر .

روسىيەدە ۸۳۲ مناستر بولوب بوناك ۵۰۰ زى ايرلرنكى و ۳۳۲ سسى خاتونلرنقى در . روسيهده مناسترلرناك الك نق آرتووى ايمپرا طور آليكساندر اوچنچى زماننده بولوب

ترتيب ايدوب تجربه ايتهلر . بويله مکتبلر گرمانیاده كوبدن واردر .

◆◆ پاريز ناك « ايفل » قله سى ايل « مراکش » ده اولان « داربيضا » آره سينه چيقسز تليگرام باصلاچقدر .

◆◆ آمريقادە آستى قاتى پيالادن اوله رق بر كيمه ايشلانمشدر . بونده اوطوروب يورو چيلر صو ايچينده بالق و باشقه حشراتارنى كوروب يوريلر .

ياپونیا و آمريقا ناك فلوترلر

ياپونلر ناك آمريقاناك .

۱	۱۲	۲۶	۱۲	نچى درجه برونوسيلسلر
۲	۳	۱۱	۳	نچى درجه «
۳	۱۳	۱۵	۱۳	زهرلى قره يسرلر
۴	۱۹	۲۵	۱۹	پالوباسى تيمر «
۵	۸	۲۹	۸	كچكنه قريسرلر
۶	۵۱	۲۰	۵۱	فونتر مينانوسيسى
۷	۴۴	۳۵	۴۴	مينانوسكه
۸	۱۲	۱۲	۱۲	صو آستنگى كيمه لر

بو حسابدن كورينه دركه : زور صوغش كيمه لر بويونچه آمريقا ، ياپونياندن ايكى دفعه قوتليدر .

پاريزغه كوبمو سياح كيله ؟

فرانسبه جمهوريتنك پايختسى اولغان پاريز شهرينه ۱۹۰۶ نچى يلدە ۱ مليون ۸۰۲ مك سياح كيلوب بوناك ۴۵۳ مكى چيت مملكتلر دندر . بو اجنيلر پاريزده آز ديگانده ۱۸۰

صغر آصر اوچیلرنك

دقتینه .

(صغر نك جیلوننی نه روشده تمیزلرگه)

سوتنك وسوندن بولغان نرسه لرنك بوزلماوینی
و بخصی تملی بولوینی تلگان كشیلر اوشبو
نرسه لرنی اعتبارغه آلورغه تیوشدر :

صغر صاوغانده جیلونگه یابوشقان چوپلر
هم باشقه نرسه لرسوتك توشما سون ایچون اول
جیلوننی تازارتمق كركدر . صغر نك جیلوننی
هر صاوغان صاین صو ایله یوارغه تیوش
نوگلددر ، آنك ایچون صغر نك جیلونینه صوق
نیوی هم یوغان نچار صو ، سوتك توشویده
احتمالدر . اك بخصی سی صغر نی بنونلای
تازارتقاندده جیلوننیده بومشاق قوری چوپرهك
ایله ، قوری تازا صالام ایله یا خود بومشاق
شچوتك ایله تازارتمقدر . تازارتقاندده قوباتورغان
تیری ، یونلر برده قالمازغه تیوش . اگرده
پچراق نرسه لریك كوب یابشوب بوفاریده
ایتولگان نرسه لریله تازارتو ممكن بولماسه
بلیراق صو ایله یوارغه ممكن ، هم یوغاچ
قوری سولگی یاكه باشقه بر چوپراك ایله
بیک بخصی فورتوب ، صغر نی جیل یوری تور
غان اورنده توتیازغه تیوش ، بوندن سوتك
هر صاوغانده جیلوننی هم آنك جیرچق قاتلاو
لرینی بومشاق قوری چوپراك ایله سورتو
تیوشدر . اوشبولرنی رعابه قیلغانلر شكسز

آنك پادشاهلغی وقتنده ۱۶۰ یگی مناستر
آچلغان ایدی . صوگنی یلارده كوبرك خاتو
نلر مناستری صالالر . مثلا صوگنی ۲۰ ییل
اچنده ایرلرگه مخصوص ۴۵ یگی مناستر صالانغا
نده ، خاتونلر ایچون ۲۵۹ مناستر آچلمشدر .
روسیه ده ۱۹۰۲ نچی یلك ۸۴۵۵ ماناخ ایله
۶۶۹۱ پاسلوشنیق و ۱۰۹۶۳ ماناشقا ایله ۳۲۰۲۹
پاسلوشنیتسا بولمشدر . دبك اورطه حساب
ایله هر ایرلر مناسترینه ۳۰ و خاتونلر مناستر
ینه ۱۱۸ كشی طوغری كلهدر .

مناسترلر بك بایلردر . مثلا : صالاؤیتسكى
مناسترینك ۶۶ مك ، فوز یازورسكى مناستر
ینگ ۲۴۸۳۶ ، طرویسكى زیلینیتسكى مناستر
ینگ ۳۶ مك دیساتینه یری بار . برار ، پیشار
واونار مك دیساتینه یریلیری ده كوب بولوب
جهله سینك یری تخمینا ۷ ملیون دیساتینه
صانالادر .

معلومدركه : ایرلر مناسترندده یاللانونب
خدمت ایتوچیلرنك كوبسی خاتون ، خصوصا
طول خاتونلردر . مناسترلر قولنده داخود
كیتره طورغان بورتلرده كوب بولوب هر ییل
مناسترلر بونلردن یوز مكلرچه جیلر ؛ خزینه
دن ده مناسترلرگه الوش چغا .

مناسترلرنك نه قدر بای ایدیکلرن كور
ساتو ایچون مثلا ، پیتر بورغلغی آلېكساندرا
نیفسكى مناسترینگ باشاغی یلغه ۲۵۰ مك
صوم زالونیه آغانلقنی كورساتو شاید
كافیدر .

تمام چيقاروب كتابنى تفتيش ايتمك، اوزون وتيره ن تدقيقلار صوگنك كورلد كچه يخشى يرلرينى يخشى ويما ن يرلرينى يما ن ديمك «انتقاد» در. كوزل سيرتلى، كوب معلوماتلى محررلر ويا كه كوچلانوب اولسه ده آنلر غه اوخشار غه طرشوچيلر اثرلرينك انتقاد ايدلديكى غايت راحتلك اوزرنده سير ايدوب طوررلر. زيرا اثرلرينك انتقاد ايدلمسندن آنلر استفاده ايدرلر و كنديلرينك مسلكلرنده اولان تـوز و كلـك و بوز و قـلـقنى آگلاب اوزينه كوره اصلاح چاره لرينه كرلر. عصر دشلر مـزـدن بر كيمسه كه: «شول اثرلر كز كه اسمگزنى نيچون قويماد كز؟» ديمش ايدك. اولده بزرگه: «انتقاد ايدلديكى كورمك و شوگما كوره ده بر مسلك انتخاب ايتما كلكم ايچون! اسم ذكر ايدلسه ايدى دوستلرم مدح، دشمنلرم ذم ايدرلر، اما بئانه فائده اولور؟» ديدى.

انتقاد ايدمه بيلمك بيوك بر كهالتدر. فقط آدم اوغلى نه قدر عالم اولسه ده اولسون عصبى مزاجلى اولور ايسه انتقاد طوغرولرينه كوشما سزلكى اوزى ايچون ده باشقلر ايچون ده خيرلدر. انتقاد اسميله بر كيمسه نك اثرينى مدح و ذم ايتمك هقسزلىق، اما اثرندن محررينك شخصينه كوچمك بتون بتونه فضيلتدن محروملىق علامتيدر.

سوريه و مصر، بغداد و تونس، هندستان و استانبول مطبعه لرنده هر كون صانسز اوله رق يگى و ايسكى اثرلر نشر ايدلنور. و بونلر ده كروان و تيمر يول، پارا خود و پوچته ايله

ايك يخشى سوت هم تيز بوزولماي تورغان سوندن بولا طورغان نرسه لرنى - اضـرلى آلاچاقلر در.

تقريظ و انتقاد

تقريظ و تقريظ. مدح، طعن و انتقاد. اللزوميات. موسى افندي نك ترجمه و شرحى. حسن بك مليكوف. معرى، فريد و جدى. طرويسكى مکتوبى. شهر و حسن افنديلر.

عرب، ترك، فارس مجله لرنده آيروم بر باب قويلوب يگى باصلوب چيقميش اثرلر حقنده بحث ايدلمك بر عادتدر. ايشته بونلر غه اوخشامق نيتى ايله بزده «شورى» ده آنلر روشنده و باب باشينى ده آنلردن آلوب «تقريظ و انتقاد» ديه بر باب آچدق.

دنياده اولان بر كيمسه نى كرك حق و كرك باطل يول ايله اولسون مدح ايتمك «تقريظ» اولور. كرك دنياده اولسون، كرك اولماسون بر آدمنى مدح يا كه ذم ايتمك «تقريظ» در. مدح ايله طعن هر كيمه معلوم اولسه ده «انتقاد» هر كيمه معلوم دگلدر. بر، كتاب و رساله نى دقت ايله اوقوب ده يازوچيسندن بتونلاي قطع نظر ايتمك، خصوصى صورتده اولان آنك دوستلىق يا كه دشمنلىقنى كوكلدن

و صوگفیسندده سمرقند مفتیسی محمود خواجه جنابترینگ مقاله لری نشر اولندی.

شهر افندی، معری ولزومیاتی ترجمه واسلوبینی مدح ایندیکی صوگ، فرید وجدی سوز لرینه اسناد ایدرک موسی افندیگ معری گه طرفدارلق ایندیکیه تعجب ایلر. بونگ جوابی ایسه موسی ننگ اوز اوستنده در. بزم ایشیز یوق، فقط اشعری سوز یله جباتیدن، ابن حزم سوز یله اشعریدن، سبکی سوز یله ابن حزمین، باشقه برینگ سوز یله سبکیدن محبت آلنور اولسه دنیا ده طرفدارلق ایدرگه لیاقتلی کیم قالوز؟ احتمال که بتون خلقه بایقوت ایتمک لازم کلور.

شهر افندیگ ابن خلدوندن نقل ایندیکی سوزینی بزلر ابن خلدوندن تابا آلهادق، کوز مز کورمادیمی؟ یوقسه نسخه مزده عبارت توشوب قالمشمی؟

سمرقند مفتیسی جناب لری کندینگ سیاحتی اثناسنده «قران» شهرنده موسی نی ایزلب تابوب، دقیقه لر ایله حجره سنده اولدیغنی افتخار مقامنا سویلر و جناب اللهدن بویله بر شرافتنک تکرار نصیب اولنمه سینی رجا ایلر. سبحان الله! بونه دیمکدر؟ سمرقند مفتیسی فزانه واررده کناز دگل، میرزادگل، پاتومستؤبینی دوران دگل، اوکازی یوق، پریکازی یوق، چاپانی یوق، چالما سی یوق، (اوستنده یوق!) صدقه ویرمی، پلاو آشاتی؛ باشنده فورازنه و اوستنده ده قور تقه، قول باشینه قدر توشکان اوزون ساچلی العاصل «موسی» لقسدن باشقه هیچ

دنیا ننگ هر طرفینه، یلغه لر مثالنده آغوب طورر. حالبوکه بونلر آراسنده بعض وقتلر مسلمانلرغه و اسلام دینینه قارشو یازلمش شیلرده بولنور.

محیط دگیزی روشننده جایلوب یاتمه اولان جریده و مجله لر، رساله موقوته و مجموعه لر بونلر حقنده سکوت ایله کچر، باشنی اوستون کوناروب باقماز. شول آراده بعض بر کوچک رساله لر میدان کلور، فقط بونلرنگ حتی مطبعه دن چیقوب یتدیکلرینی ده کونمای اونته گی مطبوعات قارشو آلوب انتقاد ایلر، بتون دنیا افکارینی دولقنلا تورلر، اوشبو دولقونلرده حتی یر آستوننده اولان اویلرگه قدر باروب کروب اثرینی کوسترر.

بونچه بیوک و کوچک اثرلرگه کوز سالما مش کونلک، و آیلق مطبوعات، نه اولورده آرادن برینه بو درجه ده اهمیت ویرر و اتفاق اوزرنده تفتیش ایلر؟ شمیدیک بز بوکجا جواب ویرمیه چکمز. زیرا بونی یازمقدن بزم مقصود مز بونگ فلسفه سنی تیکشرمک اولهای بلکه اوز مزده بوکا اوخشامش بر حادثه نی کوسترر مکرر.

موسی افندی طرفندن انتخاب، ترجمه و شرح ایدلمش «اللزومیات» روسیه ده چیقمه اولان معتبر غزته لرنگ هر برنده کوبمی آزمی بحث ایدلنوب کچدی. باشقه لره کوره صوگفه فالوب یاز و چیلر قرانده «الاصلاح» و تاشکندده «تجار» در. اولگیسندده شهر افندیگ

اولدیغنده بتون شهر خلقی جنازه سینه کلمش
اما کندیسی وفات اولدیغنده بر کیمسه ده
کلامش! « دیه بر حکایت سویلر لر . ایشته
بونک عکسنجه اولدیغی ایچون حسن بک ملیکوف
بختیاردر . الله تعالی مظهر عفو ایلاسون! اوشبو
ایکی واقعه هم مفتی واقعه سی کبی شیلردر .

« اسلاملر حقنده حکومت تدبیرلری »

اوشبو اثرنگ ۳۴ بیتدن عبارت اولان
برنجی جزئی اورنبورغ شهرنده « وقت »
کتبخانه سی طرفندن « کریموف - حسینوف
و شرکاسی » مطبعه سنده باصلوب چیقدی .
بتون مندرجه سی رسمی کاغدلردن آلدیغی
جهتلهر وقت مراجعت ایدلنه چک بر اثردر .

اجمال سیاسی و باشقه لر :

(داخلی)

۱۹۰۷نجی ییل ایچنک اولان سیاسی وغیر
سیاسی حاللر اوز وقتلرنده غزنه لرده یازلنوب
طوردی و خلقلرده اوقودی ایسه ده بوندن صوگ
مجموعه ده یازلنه چق حاللرگه نیگز اولسون ایچون
قسقه لق اوزرنده بو یرده سویلب اوتارگه لازم
کورلدی .
۲۰نجی فیبرالده ایکنچی دوما آچلدی .

بر دنیاوی درجه سی و منصبی یوق بر کیمسه نی
ایزلب طابمش و صحبتندن کوکلی خوشنود
اولمش . تکرار ایلم که بونه دیمکدر ؟
بو شی امیدسزلکرمز ویأسلرمز رغینه
اوله رق بزلرده ده علم حرمتی طانلمیه باشلا
دیغینه علامتدر . بویله حاللره بز شوپله بر معنا
ویررگه مجبور اولدق و علم بازاری رواجلانه
چقینه براعت استهلال ایلاک . اوشبو روشده
فکر ایدومزگه باعث اولان شی مفتی واقعه سی
گنه اولمای ، باشقه لرده وارددر :

طرویسکی شهرندن آلدیغمز بر مکتوبک ،
قاضی صایلامق طوغروسنده مفتی حضرتنگ
یالکوز قزان ملالرینه غنه مشورت ایلدوب
باشقه لر نک التفاتسز قالدق لرینه اوپکه ایتدیکی
صوگ : « سبیریادن قاضی تعیین ایتمک لازم
اولسه ، قاضیلق ایچون ده گوزل اخلاق ایله
حقیقی علم صاحبی اولمق کرک اولسه « قزیلجار »
شهرنگ حسن افندی بونک کشیسیدر » دیبورلر .
بو آدمنگ ده « حسن » لگندن باشقه دنیاوی
منصبی اولماسه کرک .

« باکو » ده حسن بک ملیکوف وفات
ایتدی . کوکره کی نشانلر و اوردینلر ایله
طولمادیغی حالده بونک وفاتی سببندن بتون
قققاز قزان اورننده قاینادی . کیمی ترجمه حال
بازار ، کیمی تعزیه ایلر ، کیمی مرثیه سویلر
وهکدا . ملالر ، سودا گرلر ، جمعیتلر ، شاگرد
لر و عواملره قدر بونی صاغنورلر ، احترام
ایلر لر . « بر شهر قاضیسنک ایشاگی وفات

- بوندہ اولان مسلمان اعضاءر اوشبونلر ایدی .
- (۱) شاه مردان قوشچیغواوف (آقموللا)
- (۲) مخدوم قلی خان (آصخاباد)
- (۳) عبدالواحد قاری قاریف (تاشکند)
- (۴) تیمر علی نورکایف (سیہی)
- (۵) بخت جان قاراتایوف (اورالسکی)
- (۶) احمد بیر مجانیف (تورغای)
- (۷) تیلاولی اللہ بیرگانف (سیر دریا)
- (۸) تاشبولاد عبدالحلیوف (سمرقند)
- (۹) صالح جان محمد جانوف (مرغیلان)
- (۱۰) محمد صابر حسنوف (اوا)
- (۱۱) محمد شاکر توقایوف (»)
- (۱۲) شرف الدین قولباقف (»)
- (۱۳) محمد اکرم میرزا بیغلووف (»)
- (۱۴) فطخ محمد میرزا تفکیلووف (»)
- (۱۵) شاه حیدر سرطلانوف (»)
- (۱۶) خیر اللہ عثمانف (اورنبورغ)
- (۱۷) شاہبال سیف الدینوف (»)
- (۱۸) صدر الدین مقصودف (قزان)
- (۱۹) عمر موسین (»)
- (۲۰) صفی اللہ مقصودف (»)
- (۲۱) رشید بک مہدیف (فریم)
- (۲۲) آرسلان بک فرداشف (داغستان)
- (۲۳) بی بالابک سلطانوف (»)
- (۲۴) فتح علی خان خایسکی (یلزاویتوپول)
- (۲۵) خاصممدوف (»)
- (۲۶) مصطفی محمودوف (باکو)
- (۲۷) تاشتمیر ایلدز خانوف (تیرسکی)
- (۲۸) محمد آغا شاه تختینسکی (ایریوان)
- (۲۹) کلیم اللہ حسنوف (اوا)
- (۳۰) ہادی آطلاسوف (سامار)
- (۳۱) عبداللہ نجم الدینوف (سمبر)
- (۳۲) عارف بادامشین (قزان)
- (۳۳) حبیب الرحمن مسعودوف (ۋانقہ)
- (۳۴) زینال زینالوف (باکو)
- اوشبونلردن ۲۹ نچی نومیرغہ قدر اولانلری
مسلمان فراقسبہ سینہ منسوب اولوب، ۲۹ دن
باشلاب آخربنہ قدر اولانلری اوزلربنہ «ترودا
ویک» اسمنی ویرمشلر .
- ۱۰ نچی ۱۶ نچی ، ۲۰ نچی ۳۰ نچی ۳۳
نچی نومیرلر اوکازلی سلالر، قالانلری سوداگر،
ضیالی، عوام، علما صنفنہ منسوبدرلر .
- ۱ نچی اییونده اولان مجلس گہ مہنستریلر
حاضر اولوب، دو ما مجلسینی یابق یاصاتدیلر
واعضالردن ایلی بیس کمسہ ننگ سیاست جہتنچہ
عیلی ایدیسکی وبونلردن اون آلطیسی بو
ساعتدن حبس ایدیلرگہ تیوشلی ایدیکنی سوبل
دومادن بونی طلب ایتدیلر وبو حقده اوزون
بر نھمت نامہ اوقودیلر . بو اعضاءر جہلسی دە
سوسیال دیموقرات فراقسبہ سینہ منسوب آدملر
ایدی .
- ۲۴ ساعتہ تمام ایتمک شرطیلہ دو ما، بو
مسئلہنی کامیسیبہ گہ ویرمش فقط مذکور کامیسیبہ
اشندہ دوام ایتدیکندن صوٹ ۲۴ ساعت ایچنک
تمام ایتہ آلمادیغنی بلکہ ۴ نچی اییون مجلسنہ
دوقلاد ایده چکنی ۲ نچی اییون مجلسندہ بیان
ایلمشدر .

۳ نچی اییونده مانفیست ویسکی نظام چیقوب، اوشبو ۳ نچی دوام قوولدی. بو دوام ۱۰۲ کون دوام ایدوب ۵۳ دفعه مجلس اولمش و ۸۷ نچی ماده گه موافق ایسکی دوام آراسنده چیقارلمش بعض نظاملرنی بوزمشدر. صایلاو طوغروسنده یگی نظام هر بر خلق و حزبلردن بیگراک یهودیلر ایله مسلمانلر ایچون ضررلی اولمشدر: بوکا کوره بیوک ترکستان ایله بیوک فرغز و قزاقستان صایلاو حقندن محروم قالدیلر و باشقه گو بیرنالرده اولان مسلمانلر غه ده اثری بولدی.

۲۰ نچی نو یابرده ۳ نچی دوام آچلدی. بونده ایسه ایکنچی دوام ناک ۳۴ اعضاسینه قارشو آنچق اوشبو ۱۰ عدد مسلمان بولنور:

- (۱) اساعیل میرزا مفتی زاده (قریم)
- (۲) خاص محمدوف (قفقاز)
- (۳) میدروف (داغستان)
- (۴) جهانگیر بایبورین (اورنبورغ)
- (۵) صدرالدین مقصودوف (قزاق)
- (۶) عبسی میرزا پنکیف ( )
- (۷) فطلخ میرزا تفکیلوف (اوا)
- (۸) علی اصغر صرنلانوف ( )
- (۹) محمد شا کر توقایف ( )
- (۱۰) شرف الدین محمودوف ( )

اوشبو ییل ایچنده سیاسی اشلر ایله تورمه لر گه یابلو، چینلر گه سورلو، الوغ و کچک ما مورلر ناک اوتر لوی کبی اشلرنی تفصیل ایله سویلر گه حاجت یوفدر.

برنچی دوام تاراتلدیغی صو ک اعضالردن ۱۸۰ عدد کیمسه فینلان دیه ده «ژیبورغ» شهرینه واروب «عسکر ویرمه گز، نالوغ تولامه گز!» دیه خلقلر غه خطاب نامه ترتیب ایندی کلری ایچون اولارینیه - ناکاز اینه ناک ۱۲۹ نچی استاتیه سی بوینچه حکومت طرفندن حکم گه ویرلمشدر ایدی. دکابر آینده شونلر غه حکم بولوب، هر برینه اوچار آی تورمه و بوندن صو ک سیاسی صایلاو حقارندن محروم اینمک ایله جزا ویرلدی. بو حکمدن یالگز ایکی دانسه اعضا خلاص ایدلمشدر.

خصوصی مسلمانار حاللرینه کلنچه: ۱۸۹۶ نچی ییلدن بیرلی خلق آراسنده بحثی دوام ایدوب طورغان ۳۱ نچی مارت نظامی، او کتا بر آینده پیتر بورغک معارف ناظری ریاستنده او لان کامیسیه ده قارالدی و او کتا بر نظامی اسمی ایله ۱۵ ماده دن عبارت ایکنچی بر نظام توزولدی.

مسلمان اتفاینک نظامی حکومت طرفندن تصدیق ایدلمادی و حکومت رخصت ایتمادیکی سببندن مکاریه ده اسپیزد هم اولمادی. آقچه سی یوقلغندن پیتر بورغده روسچه غزته چیقارمق فکر لری میدانه چیقمای یولده قالدی.

مکتب و مدرسه لرنی اصلاح حقنده بر آدوم اولسون آدلنمادی، درس لری ترتیبکه قویمق طوغروسنده حرکت فلان کورلمادی. خلقلر همیشه زکات آقچه سنی مدرسه لر و شاکردلر فائده سینه صرف ایدر گه یاریمی یا خود ایلکار

اولمازندن مقدم ، اوز عملینگ نتیجہ سنی کوردیکی ایچون خشنود اولمشلردر .
(خارجی)

آنکلیہ ایله روسیہ اوزارلرنک ایران مملکتنی بواوب قویدیلر ، بوندن صوگ ایران حقنک اولاچق سیاستلری اوشبو بولوگه کوره اولهچقدر .
فرانسیه ، تورلی حیللر و وحشتلر اجرا

ایدوب ، برنچه عصرلردن بیرلی دوام ایتمکده اولان فاس حکومتنی بوزدی و مسلمانلری همیشه مسلمانلر سونگولری ایله اوترتوب قردروب طورلر ، رسمی صورنک اوله رق دیننی حکومتدن و حکومتنی دیندن آیردی .

گرمانیا اوزینگ اولگی مسلکی اوزرنک ترکیانگ سوداسنی وخیلی امتیازلرنی فولینه آلوب طورادر ، اشلاتدیکی قدر بغداد تیسر بولی بوینه نسهلرینی برلشدره ، دوست بولغان بولب ترکیانگ سوتنی صاوب ایچه و بوکا فارشولق یالکز بالاغایلانودن باشقه بر فائده کوسترمی .
قطای حکومتی حریت ویروب ، پارلامنتو آچاچاغنی خلقینه وعا ایدوب ، اوشبونگ ایچون حاضرک کوررگه کرشدی .

آمریقا ایله یاپونیا آراسنک دعوی علامتلری همیشه دوام ایتهدر ، کوب کمسلر بونلرنک آراسنک محاریبه اولهچقنی ظن ایلرلر ، آمریقا فلوتلری فیلیپین طرفلرینه و یاپونیاغه کورشی اورنلرغه سفرگه چیقمشدر . بوایشی ایله یا یاپونیا قورقوتر ، یا که یاپونیا صوغشقه چاقور .

ایران ایله ترکیا آراسنک حدود نزاعلری

گی روشده توگلوب ساچلوب طورسنمی ؟
زیهستوالردن (اگر ویرسه لر) مکتب و مدرسه لر ایچون اعانت آلورغه یاریمی یوقمی ؟ بالا -
لرنی قارا ناقتهغه یازدروب اوقو شریعت قاشنک درسمنی ؟ نزاعلری ایله اولگیسی کبی دوام ایتمک لردر . مسجد صالنور ایچون پیتربورغ شهرنده اورون آلدی .

ییل آخرنده مسلمانلر طرفندن ترکی لسانک ۱۵ دانه غزته و ژورنال نشر اولنور ایدی ، مسلك اعتبارنچه بونلر بویله آیرلورلر :

- ۱) دینی ، ادبی .
- ۱) نا معلوم .
- ۱) مکتب و مدرسه لر اصلاحی حقنکده .
- ۱) حکومت طرفداری .
- ۲) هزلی ، انتقادی .
- ۱) اعلانات .

۸) ملی ، اجتماعی حریت طرفداری .
مارتنک ۱۱ نچی کونک پابیدانوسف وفات ایتمدی . بو آدم مسلمان دگل ایسهده اوزلرینگ شیخ الاسلام و مفتیلردن آرتق روشه مسلمانلرغه معلوم ایدی . مسلمانلر و عموما چیت خلقلر حقنکده ایلمینسکی ایله پابیدانوسفنگ طوتمش مسلکلی اونودلنهچق شیلردن دگلدر . روسیه نک سیاستی بتون بتونه پابیدانوسف تعلیمی ایله یوررگه باشلامشیدی . پابیدانوسف ایسه اوشبو ایگونلگینگنه کبی اورلق ویردیکنی کوروب دنیادن اوتدی . مسلمانلر ، پابیدانو سفنگ وفات اولدیغی ایچون دگل بلسکه وفات

صورتده شاهدن آند ایتدردی .
 افغان خانی هندستانده سیاحت ایدوب
 قایتدی، مکتب و مدرسه اشاری ایل، مشغول
 اولدیغی روایت ایدلنور .
 ایشته کچردیکمز ۱۹۰۷ نچی ییلک اولان
 سیاسی وغیر احوالنگ اجهالی بوندن عبارتدر .
 بوندن صوگ اولچقلر آلددر، عمری اولان
 کورر و بیلور .

مراسله و مخابره :

« بلای » اویازنده ملالر :
 عسکرلکک بوروب قایتمش بکتلرنگ نکاح
 وطوی وقتلرنگ عموماملالر یکتنگ پاچپورتینی
 صوریلر وبتون خلق حضورنده « سلامت
 قایتقانی ؟ پاچپورتنده — محمدانسکی — دبه
 یازلقانی ؟ » دبه تفتیش ایتلر . بو سببندن
 هر ایکی طرف پک اویالالر ، قزارالر ، حتی
 پاچپورتی بوغالغان باکه ژاینسکی ناچالنیک
 قولنده قالغان بولسه نکاحنی اوقومی طوینی
 طارانالر . بونگ سببنی صوردیغمزده تنظیمات ده
 شویله یازلقان، دیلر . بو کونده قولمزده
 وتیره مزده « تنظیمات » بوق ، شونگ ایچون
 جوابنی ادره دن اوتنه مز .

اولگیچه دوام ایتدر ، ترکیا عسکری (کوب
 خبر لر گه کوره) ایران ملکینه کرمشدر .
 ماکیدونیا ننگ بوکونده اولان حاللری ، کریدننگ
 صوگنی کونلرینه اوغشامقلدر . حجاز تیمربولی
 آز آز اولسه ده آلفه واره در .

هندستانه ، مجوسیلر طرفندن انکلیز حکومتنه
 قارشو چقارلمش اختلالنگ تمام سونوب بتدیکی
 یوقدر . اگرده حکومت ضعیفلنسه ، مجوسیلر
 فول آستنک فالورمز ، اویله ایسه : « ات آشاغانچی
 بوری آشاسون : » مثلنچه مسلمانلر حکومت
 طرفنده فالدیلر و آکا یاردم ویردیلر .

مصرده اسلام جریده لرینک هجوم وانتقاد
 لرینه توزه آلماینچه لورد قرومیر « سلامتکم
 بوق » دبه استعفا ایتدی ، پارلامینتو آچق
 حقنده حکومتلر نندن وانکلیز حکومتندن مسلمانلر
 جریده لری واسطه سیله طلب ایتلر . « الجامعه »
 اسمنده بیوک بر عمومی مدرسه آچار ایچون
 ایکی ییلدن بیرلی اجتهاد ایدوب آچه جیسه لرده
 همیشه تمام اولدیغی یوقدر . مصر مسلمانلری
 روسیه اسلاملریننگ آچلق ایل، مبتلا اولدقلرینی
 ایشندیکلرنده ، اوچ مک صومدن آرتق اعانت
 جیوب اورنبورع شهرنگ « وقت » اداره سینه بیاردیلر
 و نیوشلی کورلمش برلرگه ناراتورغه قوشدیلر .

ایرانده ملت مجلسی دوام ایتدر و هیچ
 کیمنگ فکر ایتمادیکی صورت ایل، کوندن کون
 کوچلی و اشلکی اوئوب بارادر ، شاه و بیورفرانیه
 طرفندن کورلمش هر تورلی حیل و مکر لر گه
 مقامت ایدب، ملت مجلسی اوز مرادینه موافق

« شورا » : - جوابی کله چک نسخه ده درج اولنور .

اشعار :

کرا ب

شاوی دینگز . . .

جیل اوره در . . .

بلکانن کیرگان کرا ب !

تون و کوندوز

اول یوره در :

بول بارایات ایل قاراب . . .

§

چقدی جیلر ،

قوبدی طولقن —

ایل کرا بن جیل سوره ! . . .

قایسی بوللار ،

نینده ی اوبقن

طارتا بزنی جان سوراب ؟ !

دردمند.

امثال :

(ش . سامی بکدن)

(۱) انسان ایچون اڭ گوزل بوانچ مطالعه، اڭ یغشی ایده ش کتابدر .

(۲) بر گوزل ایش، مڭ گوزل سوزدن فائده لیره کدر .

(۳) اویون کولکولرنڭ لذتی کوبلک و جمعینده ، مطالعهنڭ لذتی بالکنزلقن طابور .

(۴) اوز فولکندن کیلگان بر ایشده باشقلردن هیچ یاردم ایسته مه .

(۵) تعجب کوبسنجه نادانلقدن طوغادر .

(۶) عقلی آدم اوزندن واوزینه متعلق نرسه لردن بحث ایتمز .

(۷) ایشه بیلمه سهک قایق غه (لودقه غه) او طور مه .

(۸) ایسر وکلک کشینی اوزگارنهی ، بالکنز آنڭ طبیعتن میدانغه غنه چقارا .

(۹) کتودن آیرلغان قوبینی بوری آشی .

۱۰ دنیاده یمانقلر کوبسنجه یا بیک آچلر دن ، یا که بیک طوقلردن بولا .

لطائف :

ایر ایله خاتون آراسنده :

ایر - (اوتوب باره طورغان ایشا گن کوستروب) ظن ایدرسه م بو، سزنگ قارنداشگزدر .
خاتون: درست قارنداشم، لکن ایرم طرفندن!خاتون : (ایرینه) بو آسراومز هییده پک
یغشی، آش پشزرگه اوستا، نرسه نی تلف
ایتمی، چیقوب یورمی، کوب سویلامی، فارشو
سوز آیتمی!ایر - کاشکی سنی آغانغه قدر بیلگان
بولسه مچی!« دیوژهن » اسملی بر حکیمدن :
« راحت یوقلار ایچون کشی نیچک یانورغه
کراک؟ » دیه صوراغانلر. دیوژهن : « نیچک
راحت بولسه ، شولای یانورغه کراک » دیش .
اوته گی آدمنڭ : « بن اهرتورلی یاتوب قاریم،
اما هیچ بر تورلی راحت ایته آلی من »
دیه سینه فارشو دیوژهن : « اوپله ایسه
قبرگه کراگا نچه صبر ایدوب طور ... » دیه جواب
ویر مشدر .

اخطار :

اوشبو نومیرده « روس ادبیاتی » اسمیله
کرکلی بر بحث یازلورغه باشلانندی . کله چک
نومیر لرنڭ برندن باشلاب « عرب ادبیاتی
تاریخی » و « ترکی ادبیاتی » حقنده فائده لی
بندلر ومقاله لر درج ایدلنه چکدر .
اوشبو مناسبت ایله اڭ مشهور اولان
عرب عالمری؛ ابن سینا، زمخشری، ماتریدی
وامام بغاری کبی ایسکی ترکی عالمری؛ کمال
بک، ابوالضیا توفیق بک، احمد مدحت افندی
کبی صوڭ ترک ادیبلیری حقنه نادر معلوماتلر
ویرلسه کرک .ناشرلری: محمد شاکر ومحمد ذاکر رامیفلر .
محرری: رضا الدین بن فخرالدین .

«الاصلاح»

علم و تعليم گه دائر هفته ده بر مرتبه
چغا طورغان غزته در .

بر ييللىق ۳ صوم يارم ييللىق ۱ صوم
۵۰ تين. اوج آيلق ۱ صوم. شاگرد
لر ايچون ۳ آيلقى ۷۵ تين.

آدرس : **Казань редакция**
«Эль-ислахъ»

شرق كئبخانهسى

هر توري درس و مطالعه كتابلري ،
خریطه لر و مكتب اسبابلري بولنور .
هندستان ، مصر ، استانبول مطبعه
لر نده باصلوب چقمش نادر اثر لر
كوبدر .

آدرس : **г. Орскъ, Оренб. губ.**
Ахмеду Исхафому

اداره دن :

♦♦ اوشو برنجي نويمير «شورا» هر بر
«وقت» آلوچيلرغه نمونه اولارنى كوندردى .
۲ نچي نومير دن باشلاب ايسه يالگز آبونو
ياز لوچيلرن سبتند گنه باصيله چق و شونلرغه
غنه يبارله چكدر .

♦♦ فخرى افندي گه «پيشك تيره سنك» اسملى
مقاله گز كيله چك نوميرده باصيله چقدر .

♦♦ مجله نى تبريك ايدوب يازو چيلرنى جملو
سينه صميم قلب ايله تشكر اولنور . بونون
صوگ هم رعایتلر ندى يراق طوتماز لقلرى
رجودر . مجله ايسه بو كى فضل و ادب اهللر نى
اعتبار ايدو چكلرينه ايميد طوتوب ميدانه چيقتدور .

تصحیح : — مجوعه نى برنجي بيتنده
باشنده سنه هجرية ۱۳۲۵ يرينه مرتب
خطاسى اولارنى ۱۳۲۴ باصلشتور .

«اورنبورغ» ده اونيش كونك بر مرتبه چغا
طورغان ، علمى ، ادبى ، سياسى

«شورا»

مجموعهسى ايچون آبونو دفترى آچيقدر .

بر ييللىق ۴ صوم . . . . . ياروم ييللىق ۲ صوم ۲۰ تين .
۳ آيللىق ۱ صوم ۲۰ تين . چيت مملكتلر گه سنه لكى ۱۰ فرانك

«وقت» ايله «شورا» هر ايكيسى بر لكده

بر ييللىق ۷ صوم . . . . . ياروم ييللىق ۳ صوم ۸۰ تين .
۳ آيلق ۲ صوم

آدرس : **Оренбургъ, редакция «ШУРО»**

«وقت»

«اورنبورغ» ده هفته ده ۳ مرتبه چغا طورغان ،
ادبى ، سياسى ، غزته در .

بر ييللىق ۴ صوم . . . . . ياروم ييللىق ۲ صوم .

۳ آيلق ۱ صوم ۲۰ تين . بر آيلق ۴۰ تين .

آدرس : **Оренбургъ, редакция «ВАКТЪ»**

تفليس شهرنك چغا طورغان گوزل رسملى ، كولكولى

«ملا نصر الدين»

ژورنالينه آبونو قبول ايتولنه در . حقى بر ييللىق

۵۰ صوم ؛ ۶ آيلق ۳ صوم ؛ ۳ آيلق ۱ صوم ۶۰ تين .

آدرس : **г. Тифлисъ**

ред. «Молла-насрет-динъ»

بۇ نومۇر « شورا » نىڭ

مىزىجەسى :

مەقسەد ۋە مەسلىك .

قەدەم .

جەمەت بىن سەلىم .

روس ادبىياتى .

ھىچ قەدەم مەلۇمات

تەلىم-تەربىيەنىڭ سۈپەتلىرى .

ئەھمىيەتلىك ۋەقە

روسىيە مۇسۇلمانلىرىغا مەكتەپ، مەدارىپ ۋە ادبىيات .

ياپونىيەدە تەلىم .

مەنۇ .

تەقەبۇل ۋە تەنقىد .

ئىجتىمائىي سىياسەت .

مەسئەلە ۋە مۇنازىرە .

شەئەر .

مەسئەلە .

مەسئەلە .

مەسئەلە .

ئورنىبۇرغۇدە، « كرىموف، ھىمىنوف ۋە شىركەسى » نىڭ پاراۋاي مەتبەئەسى .

۱۹۰۸